

חטא המרגלים

תוכן העניינים

המורכבות שבפרשת המרגלים
א. מרגלי משה לעומת מרגלי יהושע
ב. שליחות המרגלים התנהלה על פי דרכי הבחירה
ג. לבחירה בטוב תוספת מעלה
ד. למה לא מנע הקב"ה את שליחות המרגלים
ה. יישוב ההערכות הסותרות זו את זו
ו. והימים ימי בפורי ענבים
ז. וְחִבְרוֹן שָׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לְפָנַי צֵעַן מִצְרַיִם
ח. וְנָהִי בְּעֵינָיו כְּחֻגְבִּים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם
ט. אֶרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ
כלב בן יפונה – דמותו
א. כלב בן יפונה – שפנה מעצת מרגלים
ב. והקלבים עזי נפש
ג. "האדם הגדול בענקים" – זה אברהם
ד. מרגלי יעזר – התיקון לפרשת מרגלים
בכייה לדורות
א. אין הארץ שייכת להם לגמרי
ב. גם בי התאנף ה' בגללכם

פרשת המרגלים לפי טעמה התחתון
א. פירושו של רש"י על חטא המרגלים
ב. פירושו של הרמב"ן על חטא המרגלים
ג. המרגלים חטאו באמרו "אפס"
ד. פירושו של המהר"ל על חטא המרגלים
ה. שיטת חז"ל בחטא המרגלים מתנגדת לפשוטו של המקרא
ו. הסתירות שבשיטת חז"ל
המונח "מרגלים" לפי טעמו העליון
א. מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם
ב. מצרים היתה ערות הארץ
ג. לראות את ערות זונות באתם לראות
ד. ויבאו בית אשה זונה ושמה רחב
ה. חביבים שלוחי מצווה
ו. קנאים פוגעים בו נאמר רק למקנא מ"עצמו"
ז. נושא "מרגלים" הוא רק "מעצמם" של ישראל
הכישלונות המהותיים בשליחות המרגלים
א. "אשתוללו אבירי לב נמו שנתם" - אלו משה ואהרן
ב. מרגלים על שם מעשיהם נקראו
ג. זולתי כלב בן יפנה
ד. טובה הארץ מאד מאד

פרשת המרגלים לפי טעמה התחתון

א. פירושו של רש"י על חטא המרגלים

"וידבר ה' אל משה לאמר: שלח לך אנשים ויטרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל" (במדבר יג, א-ב), בלשון זה פותחת התורה את פרשת המרגלים. וברש"י (שם) המתייחס ללשון המקרא "שלח לך":

"שלח לך" – לדעתך! אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח. לפי שבאו ישראל ואמרו (דברים א, כב) "נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ" כמה שנאמר (שם) "ותקרבון אלי כלכם". ומשה נמלך בשכינה, אמר: אני אמרתי להם שהיא טובה שנאמר (שמות ג, יז) "אעלה אתכם מעני מצרים (...)" אל ארץ זבת חלב ודבש", חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים למען לא יירשוה.

ביאורו של רש"י מיוסד על דברי חז"ל המתייחסים לפרשת המרגלים כפי שהיא מתוארת על ידי משה רבינו במשנה תורה (דברים א כא-כב): "ראה נתן ה' אלהיך לפניך את הארץ עלה רש כאשר דבר ה' אלהי אבתיך לך אל תירא ואל תחת: ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ". וכפי המובא במדרש, על יוזמה זו גופא נתבעו ישראל. היות שהקב"ה ציווה אותם לעלות ולכבוש בלי שום אימה ופחד את הארץ המיועדת להם כפי שהובטח לאבות, איך ניתן להצדיק שמיד אחר כך הם התקרבו אל משה כדי להציע את שילוח המרגלים? וכאשר משה רבינו התייעץ עם השכינה, אישר לו הקב"ה שיוזמתם היתה באמת פסולה. כבר במצרים נמסר להם לישראל שהיא "ארץ זבת חלב ודבש", ולמה אם כן לשלוח אנשים כדי לחפור את הארץ? לכן – "חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים למען לא יירשוה". כתוצאה מכך: "שלח לך" – לדעתך! אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח".

ב. פירושו של הרמב"ן על חטא המרגלים

אלא שהרמב"ן חולק. אם יוזמה זו היתה כה פסולה מצד עצמה, איך זה שמשה רבינו הודיע "וייטב בעיני ה' הדבר" (שם שם, כג), ומה עוד, שהוא עצמו חזר ושלח מרגלים כדי לרגל את יעזר¹, וכן הוא יהושע ששלח מרגלים שרגלו את יריחו² ואחר כך את העי³? אלא וודאי – טוען הרמב"ן, "זו עצה הגונה בכל כובשי ארצות (...). ועל כן היה טוב בעיני משה כי הכתוב לא יסמוך בכל מעשיו על הנס, אבל יצווה בנלחמים להיחלץ ולהישמר ולארום, כאשר בא הכתוב במלחמת העי שהיתה על פי השם, ובמקומות רבים"⁴.

אלא שאם כן, לא ברור למה ציווה להם משה לבדוק הארץ "הטובה היא אם רעה (...). השמנה הוא אם רעה היש בה עץ אם אין" (במדבר יג, יט-כ), הרי פרטים אלו אינם רלוונטיים לכיבוש הארץ? על כך מציע הרמב"ן שתי הבנות. בראש ובראשונה, חשוב "שיידעו בארץ עצמה הטובה היא אם רעה, כי אם היא רעה יכבשו תחלה מן המקומות האחרים", כלומר – מן המקומות שבהם הארץ היא שמנה ויש בה עץ. אלא שבעניין זה היבט נוסף. "ויתכן כי משה בעבור שידע כי היא שמנה וטובה כמו שנאמר לו (שמות ג, ח) "אל ארץ טובה ורחבה", בעבור כן אמר להם שיתנו לב לדעת כן, כדי שיגידו לעם וישמחו ויחליפו כח לעלות שם בשמחה, ולכך אמר להם "והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ" (במדבר יג, כ), כדי שיראו בעיניהם בשבח הארץ", והיות שישראל השתעבדו במצרים בעבודת פרך "לא ידעו ולא יבינו, על כן רצה משה שיגידו להם כל עניני הארץ לשמחם במעלותיה כי יודע היה בהם". ולדעת הרמב"ן, הנחה זו ניתנה להסיק מדיוק במקרא. במשנה תורה, משה רבינו מספר אודות ישראל שבקשו "נשלקה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ", בהיות "ויחפרו" לשון "חיפוש בדרכים בעניין הכיבוש", ואילו הקב"ה ציווה (שם שם, ב) "ויתרו את ארץ כנען" שהוראתו ביקור ובדיקה כדוגמת הסוחרים החפצים לקנות דבר. ועל סמך הבנה זו ציווה אותם משה לבדוק את "העם הישב עליה החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב" (שם שם, יח), ואת הארץ "הטובה היא אם רעה" (שם שם, יט) - "הכל לשמחם כי צבי היא לכל הארצות, ויעלו בה בחפץ גדול".

והנה כאשר המרגלים חזרו והראו את פרי הארץ ואמרו (שם שם, כז-כח) - "באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש הוא וזה פריה: אפס כי עז העם הישב בארץ והערים בצורות גדלת מאד וגם ילדי הענק ראינו שם", כתוב בהמשך - "ויהס כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה וירשנו אתה כי יכול נוכל לה" (שם שם, ל). ואינו מובן כלל: למה תגובה חריפה זו? סוף סוף, המרגלים "השיבו על מה שצווה אותם, ומה פשעם ומה חטאתם כשאמרו לו "אפס כי עז העם והערים בצורות גדולות", וכי על מנת שיעידו לו שקר שלח אותם"??

ג. המרגלים חטאו באמרם "אפס"

על כך הסברו היסודי של הרמב"ן:

אבל רשעים במילת "אפס", שהיא מורה על דבר אפס ונמנע מן האדם שאי אפשר בשום ענין. (...) והנה אמרו לו, הארץ שמנה וגם זבת חלב ודבש והפרי טוב, אבל אי אפשר לבא אליהם - "כי עז העם הישב בארץ והערים בצורות גדלת מאד וגם ילדי הענק ראינו שם"⁵.

והיינו שהמילה "אפס" הביאה את כלב לעמוד על סוף דעתם של המרגלים, ולכן הוא ניסה לשכנע את העם "כי יכול נוכל לה". אולם כאשר ראו המרגלים שישראל עדיין נוטים לעלות ויהושע וכלב מחזקים את לבם, הם הוציאו דיבה בשקר כדי לבטל באופן סופי את עלייתם, ואמרו (שם שם, לב-לג): "הארץ אשר עברנו בה לתור אתה ארץ אכלת יושביה הוא וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות: ושם ראינו את הנפילים בני ענק מן הנפילים ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם".

¹ במדבר כא, לב: "וישלח משה לרגל את יעזר".

² יהושע ב, א

³ שם ו, ב.

⁴ ציטוט זה ואלו הבאים בהמשך הם מתוך רמב"ן במדבר יג, ב.

⁵ רמב"ן במדבר יג, כב.

דיבת המרגלים לאמר: כי הארץ היא חזקת האויר כבדת הטבע, ומימיה ופירותיה עבים וכבדים ויגדלו גדול רב מאד, ולא יסבלו אותם מזגי בני אדם הבינונים, זולתי הענקים ואנשי מדות שהם בעלי כח החזקים בטבעם אשר הם עצומים בגבהם וקומתם, ולכן תגדל אנשים גדולים מאד ותמית שאר בני אדם כולם, כמנהג במאכלים הגסים.

ועל זה נענשו למות במגפה, שנאמר (שם יד, לז) "וַיָּמְתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דַבַּת הָאָרֶץ רָעָה בְּמַגְפָּה לְפָנַי ה'".

סיכומו של דבר, הבקשה של ישראל "נְשַׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ" היתה הגונה לחלוטין היות שכן דרך הכובשים, ומתוך כך הסכים משה רבינו "וַיִּיטַב בְּעֵינֵי הַדָּבָר". אלא שהמרגלים קלקלו והוציאו דיבה על הארץ שהיא ארץ אוכלת יושביה, ועל כל פנים טענו שלא ניתן לכבוש אותה בהיות העם ההוא גדול ורם, וזה למרות ההבטחה לפיה "ה' אֱלֹהֵיכֶם הֵהָלַךְ לְפָנֵיכֶם הוּא יִלְחֶם לְכֶם" (דברים א, ל). ואשר לכן מסקנתו הסופית של משה רבינו: "וַבְּדָבָר הַזֶּה אֵינְכֶם מֵאֲמִינִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם" (שם שם, לב), מסקנה שהיא גם זאת של הרמב"ן: "שאינ העכבה אלא ממיעוט אמנה, הנה כל הפרשה כפשוטה ומשמעה".⁷ והיינו שלפי "פשוטה ומשמעה" של פרשת המרגלים, "לא נמלך משה בשכינה (...). אבל היה העניין כך, ששאלו ישראל השליחות וייטב הדבר בעיני משה, ואחר כך בא הדבור אל משה כשאר הדברות, ואמר לו סתם "שלח לך אנשים" – "כי הסכימו לשלוח מרגלים".⁸

אולם "על דעת רבותינו" – מזכיר הרמב"ן, "חטאו באמרם נשלחה אנשים לפנינו, בעבור שהם רואים את ישועת ה' אשר יעשה להם תמיד, והיה להם ללכת אחרי הענין אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת".⁹ והיינו שעצם הבקשה לשלוח את המרגלים היתה פגיעה באמונה, וכאשר משה רבינו מגלה "וייטב בעיני הדבר", זה כפי שפירש רש"י שמשה כאילו הסכים לדבריהם מתוך תקווה שכאשר הם יראו שהוא לא מעכב את בקשתם, סימן הדבר שידוע לו בהחלט שטובה הארץ, ומתוך כך הם יחזרו מיוזמתם.¹⁰ אלא שהרמב"ן לא קיבל פרשנות רש"י לפיה משה כאילו הסכים לבקשת ישראל ולא היה כך בלבבו. וזה משום שמלבד שהיא די דחוקה, היא בעצם לא מתיישבת עם דברי חז"ל עצמם. והוא שאודות הכתוב "וייטב בעיני הדבר" הם מדייקים "בעיני – ולא בעיני של מקום"¹¹, ואם כדברי רש"י - העיר המהר"ל, דיוק זה אינו עולה יפה שהרי "בעיני משה גם כן לא היה טוב"¹². וכדי ליישב את המדרש מקושיית הרמב"ן, המהר"ל מציג דרך אחרת.

ד. פירושו של המהר"ל על חטא המרגלים

וודאי – הוא כותב, בקשת ישראל לשלוח מרגלים היתה הגונה לחלוטין היות שכן הוא דרך הכובשים, ואין זה פגיעה באמונה "שאדרבה, אין לסמוך על הנס ויש להשתדל לעשות כל דבר שראוי לעשות". וזו גופא הסיבה שיהושע שלח גם הוא מרגלים לרגל את הארץ, "ודבר זה היה טוב בעיני ה' בודאי (...). שמורה להיותם זריזים בכבוש הארץ (...). ולפיכך היה טוב בעיני משה. ודבר זה פירש גם כן הרמב"ן ז"ל"¹³. אלא שהקב"ה "ראה מה שבתוך לבם הרע, שלא היה זה בלבבם רק תואנה, וכוונתם שלא היו מאמינים שהארץ טובה", ולכן כאשר משה נמלך בהקב"ה "שאינ לעשות בלא עצה", אמר לו הקב"ה "שלח לך" - לדעתך, אני איני מצוה לך וכו', כי הבא לטמא פותחין לו. מזה הבין משה ששליחות זו אינה רצויה, ואם בכל זאת הוא שלח אותם, היה זה מתוך תקווה שיבטלו את יוזמתם "כשיראו שאני מצוה להם לשלוח ולראות, שאלמלא לא היה טובה - לא הייתי אומר להם לראות על כל דבר ודבר"¹⁴. אלא שניסיון זה לא צלח שהרי בסופו של דבר אמרו "אפס כי עז העם וכו'", "וכל

⁶ רמב"ן שם שם, לב.

⁷ רמב"ן דברים א, כה.

⁸ רמב"ן במדבר יג, ב.

⁹ שם.

¹⁰ רמב"ן שם, על פי רש"י דברים א, כג.

¹¹ סוטה לד ב.

¹² מהר"ל גור אריה במדבר יג, ב, עיין שם.

¹³ מהר"ל שם.

¹⁴ שם.

"אפס" הוא למעט מענין הראשון, וכך הוא ממעט: הארץ טובה מאוד אבל אין טובתה מועיל כי העם עז ולא תועיל לנו הטובה (...). ובלשון "אפס" סתרו דבריהם, ובוזה יתורץ הכל"15.

אלא שהסברו של המהר"ל זקוק לעיון. לדעתו, בקשת ישראל "נשלחה אנשים לפנינו" כשלעצמה היתה הגונה לחלוטין היות ש"אין לסמוך על הנס ויש להשתדל לעשות כל דבר שראוי לעשות". אלא שישראל הסתירו את מחשבתם האמיתית, ומתוך כך לא עמד משה רבינו על כך שלמעשה "היה זה בלבבם רק תואנה, וכוונתם שלא היו מאמינים שהארץ טובה". אולם מלשון המדרש, משמעות הדברים היא שעצם הבקשה "נשלחה אנשים לפנינו" היתה בלתי הגונה בכל מקרה אף כשמטרתה היא כדרך הכובשים.

"שִׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים" - אע"פ שאמר הקב"ה "שלח לך", לא היה מן הקב"ה שילכו. למה? שכבר אמר להן הקב"ה שבחה של ארץ ישראל (...) ועד שהם במצרים אמר (שמות ג, ח) "וְאָרְדָּה לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וְלְהַעֲלֹתוֹ מִן הָאָרֶץ הַהִוא אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה אֶל אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ", והכתוב אומר (שם יג, כא) "וְהָ הִלֵּךְ לְפָנֵיהֶם יוֹמָם בְּעָמוּד עָנָן לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ". ומהו שלח לך אנשים? אלא ישראל הן בקשו הדברים הללו.

בשעה שהגיעו לירושלם את התחומין וקרוב לכבוש את ארץ ישראל, אמר להם הקב"ה (דברים א, כא) "רָאָה נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ עֲלֶיהָ רָשׁ כְּאֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ אֶל תִּירָא וְאֵל תַּחַת". באותה שעה נתקרבו ישראל אצל משה (...) ואמרו (שם ט, כב) "נְשַׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ" - שלא האמינו, וכן בדוד הוא אומר (תהלים עח, י-כב) "וּבִתְרוֹתוֹ מֵאֲנוּ לְלַכֵּת (...) כִּי לֹא הֵאֱמִינוּ בְּאֱלֹהִים".

רבי יהושע אומר: למה היו דומין? למלך שזימן לבנו אשה נאה ובת טובים ועשירה, אמר לו המלך: זמנתי לך אשה נאה ובת טובים ועשירה. אמר לו הבן: אלך ואראה אותה - שלא היה מאמין לאביו. מיד הוקשה הדבר והרע לאביו, אמר אביו: מה אעשה? אם אומר לו איני מראה אותה לך עכשיו, הוא אומר כעורה היתה לפיכך לא רצה להראותה. לסוף אמר לו: ראה אותה ותדע אם כזבתי לך. ובשביל שלא האמנת בי, קונם שאין אתה רואה אותה בביתך אלא לבנך אני נותנה. וכך הקב"ה אמר לישראל - טובה הארץ, ולא האמינו אלא אמרו "נְשַׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ". אמר הקב"ה: אם מעכב אני עליהם, הם אומרים על שאינה טובה לא הראה אותה לנו, אלא יראו אותה ובשבעה שאין אחד מהם נכנס לתוכה, שנאמר (במדבר יד, כג) "אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבֹתָם וְכָל מְנַאֲצֵי לֹא יִרְאוּהָ" - אלא לבניהם אני נותנה¹⁶.

הדברים ברורים. אחרי שהקב"ה פירט להם לישראל את שבחה של ארץ ישראל, אין שום מקום לשילוח מרגלים, וכאשר הציעו "נְשַׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ", היו ישראל כדוגמת אותו בן שלא האמין לאביו שהאשה שהוא זימן לו היא בת טובים נאה ועשירה. וכפי שכתב הרמב"ן: "ועל דעת רבותינו חטאו באמרים 'נשלחה אנשים לפנינו', בעבור שהם רואים את ישועת ה' אשר יעשה להם תמיד, והיה להם ללכת אחרי הענן אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת", ואשר לכן - כפי שדרשו חז"ל, "שלח לך - לדעתך", היות ש"לא היה מן הקב"ה שילכו". אלא שאם כן חוזרת קושיית הרמב"ן: איך להעלות על הדעת ששילוח מרגלים נחשב כפגיעה חמורה באמונה, הלא משה עצמו שלח אחר כך מרגלים ביעזר, וכן יהושע - ביריחו והעי? אולם לאמיתו של דבר, גישת חז"ל בעניין חטא המרגלים היא כולה תמוהה היות שבהשקפה ראשונה, היא מתנגדת למובנו הפשוט של המקרא.

ה. שיטת חז"ל בחטא המרגלים מתנגדת לפשוטו של המקרא

מינוי המרגלים מתואר במשנה תורה בלשון זה:

רָאָה נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ עֲלֶיהָ רָשׁ כְּאֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ אֶל תִּירָא וְאֵל תַּחַת: וְתִקְרְבוּן אֵלַי כְּלַכְּם וְתֹאמְרוּ נְשַׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ וְיִשְׁבוּ וְיַשְׁבּוּ דְבַר אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלָה בָּהּ וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא אֱלֹהֵינוּ: וְיִיטָב בְּעֵינֵי הַדָּבָר וְאֶקַּח מִכֶּם שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד לְשִׁבְטוֹ (דברים א, כא-כג).

אודות המילה "ויחפרו" מסביר רבינו בחיי - "כינו הכתובים הריגול בלשון חפירה, כי החופר יחפש מה שבסתר"¹⁷, והמטרה הסופית של שליחות זו היתה אפוא - כדברי רש"י, כדי לדעת "וְאֵת הָעָרִים

¹⁵ שם.

¹⁶ במדבר רבה, פרשה טז פסקה ז.

¹⁷ רבינו בחיי על אתר.

אֲשֶׁר נָבֵא אֱלִיהֶן – תַּחֲלִילָה לַכְּבוֹשׁ¹⁸. וכן כתוב אצל המרגלים ששלח יהושע (יהושע ב, ב-ג): "וַיֹּאמֶר לְמִלְךָ יְרִיחוֹ לְאֹמֶר הִנֵּה אֲנֹשִׁים בָּאוּ הִנֵּה הַלִּילָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְחַפֵּר אֶת הָאָרֶץ: וַיִּשְׁלַח מִלְךָ יְרִיחוֹ אֶל רָחָב לְאֹמֶר הוֹצִיָאִי הָאֲנֹשִׁים הַבָּאִים אֵלַיךָ אֲשֶׁר בָּאוּ לְבִיתְךָ כִּי לְחַפֵּר אֶת כָּל הָאָרֶץ בָּאוּ".

"חפר" בנידון כאן מובנו אפוא "ריגול", אלא שאם כן, מאוד קשה להבין את הגמרא שזה לשונה:

"וַיִּטֵּב בְּעֵינֵי הַדָּבָר" - אמר ריש לקיש: בעיני - ולא בעיניו של מקום. "וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ" - אמר ר' חייא בר אבא: מרגלים לא נתכוונו אלא לבושתה של ארץ ישראל, כתיב הכא "ויחפרו לנו את הארץ" וכתוב התם (ישעיה כד, כג) "וַיַּחְפְּרוּ הַלְבָנָה וּבֹשֶׁת הַחֲמָה"¹⁹.

והיינו ש"חפר" עניינו גם "בושה", ואשר לכן דברי חז"ל לפיהם הלשון "ויחפרו" בא להודיע שכוונתם של ישראל לא היתה אלא לבייש את ארץ ישראל, דבר שעליו לא עמד משה, ולכן "וייטב בעיני - ולא בעיניו של מקום". ונשאלת אפוא השאלה: על סמך מה פירשו חז"ל את המאורע בצורה כה שלילית? למה לא נמשכו אחרי ההבנה הפשוטה לפיה "ויחפרו" עניינו ריגול שהוא רצוי בהחלט לכל הדעות היות שמטרתו היא כבישת הארץ כדי לא לסמוך על הנס? והיה מקום לומר שהוכחתם היא מהכתוב "שלח לך" - הבא ללמד ששלחות זו לא היתה על דעתו של הקב"ה, וכפי לשון רש"י על פי המדרש - "שלח לך" - לדעתך! אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח". על כך פירושו של רש"י הירש שבדומה לכתוב (במדבר י, ב) "עֲשֵׂה לְךָ שְׂתֵי חֲצוּצֹת פֶּסֶף", (שמות ל, כג) "קַח לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשִׁי", ועוד רבים כאלה שבהם ההוספה "לך" איננה גורעת כלל ממשמעות הציווי, כן הוא "שלח לך" שהוא ציווי גמור כפי שמעיד הכתוב (במדבר יג, ג) "וַיִּשְׁלַח אֹתָם מִשָּׁה (...) עַל פִּי ה'"²⁰. ואם כן, למה התרחקו חז"ל מפשוטו של המקרא?

אולם לאמיתו של דבר, בעניין המרגלים אנו מוצאים במדרשי חז"ל דעות הפוכות המתנגדות זו לזו באופן הקיצוני ביותר.

1. הסתירות שבשיטת חז"ל

בגמרא מובא שכאשר המרגלים חזרו אל משה, כתוב (במדבר יג, כו) "וַיִּלְכוּ וַיָּבֹאוּ" שמזה הסיקה "מקיש הליכה לביאה, מה ביאה בעצה רעה אף הליכה בעצה רעה" - ששמותחילה להוציא דבה נתכוונו²¹. והנה דברי חז"ל אלו הביא רש"י בפירושו על התורה²², ואשר לכן התמיהה: איך זה תואם עם דברי רש"י על הכתוב (במדבר יג, ג) "כֹּל אֲנָשִׁים שֶׁבְּמִקְרָא לְשׁוֹן חֲשִׁיבוֹת, וְאוֹתָהּ שְׁעָה כְּשֵׁרִים הִיוּ"? ולאמיתו של דבר, קושייה זו מתייחסת גם למדרש רבה עצמו, ולשם כך אנו מביאים דברי חז"ל אלו בשלמותם:

הקב"ה, כשראה הזקנים מעשיהם כשרים - קרא אותם לשמו, שנאמר (במדבר יא, יג) "אֲסִפָּה לִּי שְׂבָעִים אִישׁ", וכשראה את המרגלים שהן עתידין לחטוא, קרא אותם לשמו של משה, שנאמר "שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים".

זה שאמר הכתוב "מִקְצֵה רְגְלֵיךָ חָמֵס שְׂתֵה שְׁלַח דְּבָרִים בְּיַד כְּסִיל" (משלי כו, ו). וכי כסילים היו המרגלים, והלא כבר נאמר "שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים", וכל מקום שנאמר בו "אנשים" - בני אדם צדיקים הן (...). ולאלו את קורא "שְׁלַח דְּבָרִים בְּיַד כְּסִיל"? אלו לא נקראו כסילים אלא על שהוציאו דיבת הארץ שנאמר (משלי י, יח) "וּמוֹצֵא דִבָּה הוּא כְּסִיל". אעפ"כ בני אדם גדולים היו, ועשו עצמן כסילים עליהם משה אומר (דברים לב, כ) "כִּי דוֹר תִּהְיֶה הָמָּה בְּנִים לֹא אִמָּן בָּם".

שאלו נבחרו מכל ישראל על פי הקב"ה ועל פי משה, שכן הוא אומר (שם א, כג) "וַיִּטֵּב בְּעֵינֵי הַדָּבָר וַאֲקַח מִכֶּם שְׁנַיִם עֶשְׂרֵת אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד לְשִׁבְטוֹ". ומנין אתה אומר שהיו צדיקים? שהרי משה לא רצה לשלחם מדעת עצמו שנמלך עם הקב"ה על כל אחד, ואמר - פלוני משבט פלוני? ואמר לו ראויים הם. מנין שאמר לו הקב"ה למשה ראויים הם? שנאמר "וַיִּשְׁלַח אֹתָם מִשָּׁה מִמִּדְבַּר פָּאָרָן עַל פִּי ה'".

¹⁸ רש"י על אתר.

¹⁹ סוטה לד ב.

²⁰ רש"י הירש על חמשה חומשי תורה, במדבר יג, ב.

²¹ סוטה לה א, וברש"י שם.

²² רש"י על אתר.

ואח"כ לסוף ארבעים יום נהפכו ועשו כל אותה צרה והן גרמו לאותו הדור שילקה אותה המכה שנאמר "כי דור תהפלת ה'מה" שנתבררו צדיקים ונתהפכו, לכך נאמר "שֶׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים", "אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה" (במדבר יג, טז) [שטרם שנתהפכו היו הם "אנשים", כלומר – צדיקים]²³.

ואכן כשנשלחו, המרגלים היו "צדיקים" ו"אנשים גדולים" שהרי עליהם הצהיר משה "וייטב בעיני הדברי", ועובדה היא שהם נבחרו "מכל ישראל על פי הקב"ה ועל פי משה", וגם נשלחו "על פי ה'". אלא שהם נהפכו ל"כסילים" לסוף ארבעים יום כשחזרו מתור הארץ. ואם הקב"ה ציווה למשה רבינו "שלח לך", זה משום שהוא ראה שעתידים המרגלים לחטוא, אולם בשעת מינוי השליחות, המרגלים היו ראויים לחלוטין כפי הכתוב המדגיש שהיו הם "אנשים", כלומר – צדיקים שנשלחו "על פי ה'". אלא שמאידך גיסא, אנו מוצאים שבפתיחה לפרשת המרגלים, המדרש קובע שבניגוד לשלוחי יהושע שהיו צדיקים, "שלוחים ששלח משה היו רשעים. מניין? ממה שקרינו בענין "שֶׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים"²⁴. והשאלה מתבקשת מאליה: איך זה מתיישב עם דברי חז"ל הבאים בהמשך לפיהם המרגלים היו צדיקים ואנשים גדולים? בנוסף, במדרש המצוטט כאן מובא שהכתוב "על פי ה'" בא להעיד שהמרגלים היו ראויים, אולם במדרש המופיע בהמשך²⁵ מובא שהקב"ה – המגלה עמוקות ונסתרות, ידע שכוונתם של המרגלים היא לרעה, ולכן אמר לו למשה "שלח לך" – לעצמך, מניין? שכן כתיב (במדבר יג, טז) "אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה לְתוֹר אֶת הָאָרֶץ". ולפי דעה זו פירש רש"י שהכתוב (שם, ב) "וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה (...)" על פי ה', ביאורו – "ברשותו, שלא עכב על ידו". אולם ברור שהנפלא ביותר היא הגמרא המעמידה:

אמר רבי יצחק: דבר זה מסורת בידינו מאבותינו, מרגלים על שם מעשיהם נקראו, ואנו לא עלתה בידינו אלא אחד. "סתור בן מיכאל" (במדבר יג, יג), "סתור" – שסתור מעשיו של הקב"ה, "מיכאל" – שעשה עצמו מך. אמר רבי יוחנן: אף אנו נאמר – "נַחֲבִי בֶן וַפְסִי" (שם, יד), "נחבי" – שהחביא דבריו של הקב"ה, "ופסי" – שפיסע על מדותיו של הקב"ה²⁶.

"על שם מעשיהם נקראו", פירושו – שהחטא היה להם דבר מהותי, וממילא, היו הם מיועדים להיכשל. איך ייתכן?! הלא היו "צדיקים" ו"אנשים גדולים", אתמהא?! על כל פנים, לפנינו שתי שיטות הפוכות מן הקצה אל הקצה. מחד – שליחות המרגלים כשלעצמה היתה פגיעה באמונה והמרגלים היו רשעים גמורים שנשלחו רק על פי דעת משה, ומאידך – שליחות המרגלים כשלעצמה היתה הגונה לחלוטין והמרגלים היו אנשים צדיקים וגדולים שנשלחו על פי ה', ונהפכו לכסילים רק אחרי הארבעים יום שתרו בארץ.

לכן, אם כי נכון הוא שפירושו של הרמב"ן בצירוף פירושו של המהר"ל מבארים את פרשת המרגלים "כפשוטה ומשמעה", בכל זאת דברי חז"ל הנוטים לכאן ולכאן מעידים שלפרשת המרגלים תוכן מורכב מאוד המתעלה על מובנו הפשוט של המקרא.

המונח "מרגלים" לפי טעמו העליון

א. מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם

המונח "מרגלים" מופיע לראשונה אצל יוסף שהאשים את אחיו – "מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם" (בראשית מב, ט). ומפרש רש"י (שם) שכל ערוה שבמקרא לשון גילוי, ויוסף כאילו בא להאשים את אחיו שכוונתם היא לראות את מקום תורפה של הארץ מהיכן היא נוחה לכבוש. והנה במדרש מובא שאנשי יוסף מצאו אותם בשוק של זונות, וכאשר יוסף שאל אותם "מה טיבכם בשוק של זונות", הם השיבו לו "אבדה נאבדה לנו והיינו מבקשים אותה"²⁷. אלא שכך באמת תרגם יונתן בן עוזיאל: "למחמי ית ערית מטעיתא דארעא אתיתון למחמי" – "לראות את ערוות זונות באתם

²³ במדבר רבה, פרשה טז פסקה ד-ה.

²⁴ במדבר רבה, פרשה טז פסקה א.

²⁵ שם שם פסקה ח.

²⁶ סוטה לד ב.

²⁷ בראשית רבה, פרשה צא פסקה ו, עיין שם. ועיין חומש תורה שלמה בראשית מב, ט, ובהערה נא שם.

לראות", ובדרך זו – "ערוות זונות" - תרגם גם את הפסוק הבא בהמשך (שם שם, יב) "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לֹא כִּי עֲרֹת הָאָרֶץ בְּאֵתָם לְרֵאוֹת". ברור שהבנה זו היא מאוד תמוהה: מה זאת אומרת שיוסף האשים את אחיו שהם באו לראות ערוות זונות, מה לעניין זה עם מובנו של המקרא?

והנראה שיש לו לתוכן זה חשיבות מכרעת. והוא שהמקום הראשון בתורה שבו מופיע המונח "מרגלים" הוא בנידון כאן, וידועים דברי ר' צדוק הכהן: "וקיבלתי שבכל דבר וענין במקום שמילה זו נזכר פעם ראשונה בתורה שם הוא שורש העניין"²⁸. לכן, כאשר יוסף מטיל אשמה על אחיו שהם מרגלים שבאו במצרים לראות את "ערוות הארץ-הזונות", לפנינו השורש של הנושא "מרגלים".

באופן כללי, הזנות קשורה עם עניין של גילוי וראייה כפי הכתוב (ויקרא כ, יז) "וַיִּרְאֶה אֶת עֲרֹתָהּ וְהִיא תִרְאֶה אֶת עֲרֹתוֹ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינָי בְּגֵי עֵמָם עֲרֹת אָחִיתוֹ גְּלָהּ", ולכן השאלה: מה לערווה עם תוכן של גילוי לעיניים?

פשר הדבר גנוז בפנימיותה הנשגבה של פעולת ההולדה:

והנה מכל המון פעולותיו ודרכיו של העולם העובר, הפעולה היותר מתקרבת לתחמו של הנצח הקיים היא פעולת ההולדה. שהרי רק על ידי פעולת ההולדה מתקיימת היא נצחיותו של המין או של האיש. ואשר על כן, מתקרבת היא פעולת הולדה לתחמו של הנצח עד כדי כך שהיא נכנסת לגמרי בתחום שלטונה של ההנאה. כללא הוא, שלטונו של כוח התענוג הוא בעולם הנצח²⁹.

על אף שנחיצות הבחירה מחייבת את הסתרתו ואת היעלמותו של עולם הנצח, ישנו בכל זאת תחום בעולמינו זה שעדיין נשאר קרוב ביותר לפנימיות זו, והמגלה, במידה מסוימת, את התוכן הגנוז בשמים והארץ החדשים. תחום זה הוא תהליך ההולדה. בזה שהינו מבטיח את המשכיותו, כלומר - את נצחיותו של האדם, לפעולת ההולדה בחינה אינסופית המעניקה את תחושת העונג הכרוך בתהליך הזיווג. והיות שמאוד קרוב שיהיה האדם להוט ונמשך אחרי העונג בלי להתייחס כלל לפנימיותו האמיתית, כרוך בכל הנוגע לפעולת ההולדה מושג של "ערווה", פירוש - תורפה וחולשה המאפשרות פגימה והשתלטות בלתי הולמת על פנימיות זו. הווי אומר שהמניע של גילוי עריות אינו אלא הכמיהה לנצחיות שאמנם מתבטאת בבחינתה המגושמת והשפלה ביותר.

ב. מצרים היתה ערוות הארץ

והנה על תושבי מצרים נאמר שהם נעשו לשם נרדף לזנות כפי הכתוב (יחזקאל כג, כ) "אֲשֶׁר בָּשָׂר חֲמוּרִים בְּשָׂרָם וְזָרְמָת סוּסִים וְזָרְמָתָם", ועובדה היא שמצרים פיתחה תרבות המבוססת כולה על הרדיפה אחרי הנצחיות. על הנחה זו מעידים חכמת החניטה ובניין הפירמידות שנועדו לשמור על הגוף במעברו ל"גן עדן" המצרי, שזאת הסיבה שהמתים נקברו עם אוכל ושתייה כ"ציידה לדרך", וגם עם תכשיטיהם, כסף וזהב, כדי לוודא את קיומם ומעמדם "בעולם הבא". מכאן שמצרים כשלעצמה מכונה בשם "ערוות הארץ". כינוי זה בא להורות שזולת ארץ ישראל, מצרים היתה הארץ הקרובה ביותר לתחמו של הנצח, ומתוך כך בחינתה היתה זו של "גן" כפי הכתוב (בראשית יג, י) "כִּי הָיָה ה' פְּאָרְץ מִצְרַיִם"³⁰. אלא שהמצריים השתלטו על אורות הנצח בצורה החומרית והירודה ביותר עד כדי להפוך אותם ל"ערווה" במלוא מובנה של המילה, כלומר – אמצעי שתכליתו למלאות את הנאתם העצמית בלבד.

זו הסיבה שישראל השתעבדו במצרים דווקא. והיינו - כתוב המהר"ל, "מאחר שגור השם יתברך שעבד ועיני על ישראל", היה ראוי שיהיו "משועבדים דווקא למצרים, כי לא יתפעל דבר כי אם מהפכו"³¹. והמהר"ל מפרט: נכון שההפכים מתנגדים מצד עצמם, אולם מצד שהם מתחברים ביחד בהשלמת כל דבר, בהכרח שיש להם חיבור, שזאת הסיבה שישראל ישבו במצרים דווקא³². והיינו שמצרים התאפיינה במעלה שהיתה עצם חסרונה. מעלתה התבטאה בכך שהארץ היתה משקפת את

²⁸ ר' צדוק הכהן ישראל קדושים אות ז.

²⁹ מאמרי פחד יצחק סוכות, מאמר לה אות ג. עיין שם בכל הנידון.

³⁰ זוהר ח"א פא ב; ועיין כתובות קיב א.

³¹ מהר"ל, גבורות ה' פרק ד.

³² שם פרק ה.

פנימיותה של הבריאה, ובמקביל, לתושביה היתה היכולת לקלוט אורות אלו, ומתוך כך - "היתה חכמת מצרים יותר מכל העולם"³³. אלא שאותה "חכמה" נהפכה לגורם של "ערווה" בכך שהמצריים חיללו את תוכנה האינסופי כדי להשתלט על רובדה הגבולי כדוגמת הזנות, הכישוף והרדיפה אחרי הנצחיות במובנה השטחי והירוד ביותר. במקביל, על ידי השעבוד והעינוי, ישראל נהפכה לחלק בלתי נפרד של מצרים בהעדר כל מציאות עצמית עד שהשתקעו במ"ט שערי טומאה, ובקושי הבחינו בינם לבין המצריים. אולם כאשר נעשו לשש מאות אלף, החוק הגוזר שכל ההפכים בהכרח מתפעלים זה מזה הביא לכך שאותו חומר - שאצל המצריים היה שם נרדף ל"ערווה", נעשה אצל ישראל ללבוש ולכלי קיבול לאורות הנצח. או במילים אחרות, כנסת ישראל רכשה את החומר המצרי, חומר שאמנם הזדכך מכל הסיגים השליליים שהיו טבועים בו. והנחה זו מנוסח במדרש בלשון זה:

"וַיִּוְצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבְּרָזִל" (דברים ד, כ) - כשם שהזהבי פשט ידו ונוטל הזהב מן הכור, כך הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים. וכעובר שהוא נתון בתוך מעיה של בהמה, והרועה נותן ידו ושומטו, כך "הַנִּסָּה אֱלֹהִים לְבֹא לְקַחַת לוֹ גֹי מִקְרָב גֹּי" (שם, לד)³⁴.

בני ישראל נדמו לעובר הנתון בתוך מעיה של בהמה משום שבדומה לעובר, הם ירשו את החומר שאפיין את המצריים. אולם כדי להוציא את כל הסיגים והפסולת שהיו קיימים בחומר זה, התחייב שבני ישראל יעברו את התהליך של הזהב המתנקה והמטהר באשו של כור הברזל³⁵. להשתעבדות זו אפוא סיבה אחת: לרשת את "לבושם", כלומר, את חומריותם החיצונית, כאשר היא נקיה מכל סיג וקלקול.

ג. לראות את ערוות זונות באתם לראות

לאור הנחות אלו מתבארים דברי יונתן בן עוזיאל שהובאו לעיל: "לראות את ערוות זונות באתם לראות". ושאלנו: מה להם לשבטי י-ה עם שוק של זונות? אלא שהם הם הדברים. והוא שכאשר רואים את הטוב בתוך תוכו של הרע, לראיה זו דרגה המשתייכת לקץ הימים שעתיד להתאפיין בכך ש"לַעַת עָרַב יִהְיֶה אֹר" (זכריה יד, ז), ואשר לכן דברי הזוהר המעמידים שהאור היוצא מתוך החשכה הוא המעולה מכל אור³⁶. במקביל, על ידי ש"ראו" את ערוות הארץ שבמצרים, השבטים התחברו באורות הנצח שהסתתרו בתוך תוכה של "ערוות הארץ" כך שעל ידי השעבוד, ישראל הוציאו את חומריותה של מצרים משוק הזונות כדי לצרפה בתחום הקדושה, וכלשון חז"ל - "אבדה נאבדה לנו, ואנו מבקרין אחריה". ולאור הנחה זו מתפרש הכתוב (שמות יב, לה-לו) "וּבְגֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כְדָבָר מֹשֶׁה (...) וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם" שעל פי חז"ל מובנו "מלמד שעשוה כמצודה שאין בה דגן; ריש לקיש אומר: כמצולה שאין בה דגים"³⁷. והוא שהדגים משקפים את החיות הגנוזה במים אשר בימים, בעוד שהדגן מציין את החיות הטמונה באדמה. באמרם שבני ישראל הוריקו את הימים מדגיהם ואת הארץ מהדגן, כוונתם ז"ל להורות - שמצרים נשללה מחיותה ומסיבת מציאותה. וזה גם מה שאמר פרעה ליוסף (בראשית מה, יח) "וְאֶתְנֶה לְכֶם אֶת טוֹב אֶרֶץ מִצְרַיִם", פסוק עליו כותב רש"י "ניבא ואינו יודע מה ניבא, סופה לעשותה כמצולה שאין בה דגים". בכך שישראל הוריקו את ה"טוב" שבתוך כוחות הטומאה, כוחות אלו התבטלו ממציאיותם, וממילא, ארץ מצרים התנתקה ממקור חיותה והיא נעשתה כמצודה שאין בה - לא דגן ולא דגים. ועובדה היא שבתקופה זו, שקעה שמשו של מצרים, והיא ירדה מגדולתה של "מרכז העולם" כמו שאירע לספרד אחרי גירוש היהודים.

מכאן המסקנה. לפי טעמו התחתון, "ריגול" מלשון "רגל", פירושו - פעולת סתר של הכנסת רגל במקום או בתחום שרוצים לכבוש או להשתלט עליו בדרך נוחה. אולם מהכתוב "מְרַגְלִים אַתֶּם לְרֹאוֹת אֶת עֲרוֹת הָאָרֶץ בְּאֶתֶם" אנו למדים שלפי טעמו העליון, המונח "מרגלים", סוף עניינו - להכשיר את

³³ זוהר ח"א, מדרש הנעלם קכה א.

³⁴ מדרש שוחר טוב, תהלים קטז.

³⁵ עיין היטב מהר"ל, גבורות ה' פרק ג ופרק ד.

³⁶ זוהר ח"ב יב ב.

³⁷ ברכות ט ב.

כיבוש הארץ בכך ש"רואים את ערוות הארץ", כלומר - שמכניסים רגל באורות הנצח המסתתרים בתוך תוכה של "ערוות הארץ" כך שבהעדר כוחות הטומאה, תושבי הארץ מתנתקים ממקור חיותם. ועל פי יסודות אלו התנהלה שליחותם של המרגלים ששלח יהושע כדי לרגל את יריחו.

ד. וַיָּבֹאוּ בֵּית אִשָּׁה זֹנָה וּשְׂמָה רָחַב

"וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִן הַשְּׂטִים שְׁנַיִם אַנְשִׁים מִרְגְּלִים חָרָשׁ לֵאמֹר לְכוּ רְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְאֶת יְרִיחוֹ וְלִכּוּ וַיָּבֹאוּ בֵּית אִשָּׁה זֹנָה וּשְׂמָה רָחַב וַיִּשְׁכְּבוּ שָׁמָּה" (יהושע ב, א). בראש ובראשונה, חייבים להדגיש שזולת ציוויו מאוד סתמי – "ראו את הארץ ואת יריחו", יהושע לא מפרט כלל למרגלים את תוכן הריגול מה עליהם לראות. בנוסף, לפי רש"י (שם), "אשה זונה" - שאליה באו המרגלים, פירושה – פונדקאית המוכרת מיני מזונות.

אולם חז"ל דרשו "זונה" כפי משמעותה המקובלת:

אין לך כל שר ונגיד שלא בא על רחב הזונה. אמרו: בת עשר שנים היתה כשיצאו ישראל ממצרים וזנתה כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר. אחר חמישים שנה נתגיירה, אמרה: יהא מחול לי בשכר חבל חלון ופשתים³⁸.

וברש"י:

במכילתא תניא - הכי אמרה: ריבוננו של עולם! בשלושה דברים חטאתי, בשלושה ימחל - בחבל ופשתים וחלון. שהיו מנאפים עולין אליה בחבלים דרך החלון ויורדים, וגם טמנתם בפשתי העץ. ובאותן שלשה דברים עצמן זכתה להציל השלוחים³⁹.

למאמרים אלו חייבים לצרף את הגמרא לפיה "רחב בשמה זינתה", כלומר – עצם הזכרת שמה כבר עוררה את תאוות זנות לאלו שידעו אותה⁴⁰. לאור הנ"ל מוצדק אפוא לומר ש"רחב" נעשתה לשם נרדף לזנות. היא זינתה כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, או במילים אחרות, היא היתה הביטוי של "ערוות הארץ" כל עוד שישראל שהו במדבר. והם הם הדברים. כאשר יהושע מצווה למרגלים "לכו וראו", הכוונה היא "לכו וראו את ערוות הארץ", וממילא – "וילכו ויבואו בית אשה זונה ושמה רחב". לאור הבנה זו ניתן ליישב תמיהה יסודית אודות שליחותם של מרגלי יהושע. מסופר שרחב גילתה למרגלים בפרטי פרטים - "נִפְלָה אֵימַתְכֶם עֲלֵינוּ וְכִי נִמְגּוּ כָּל יְשֵׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם" (יהושע ב, ט), וכשחזרו משליחותם, כתוב (שם שם, כד-כז) "וַיָּבֹאוּ אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וַיִּסְפְּרוּ לוֹ אֶת כָּל הַמַּצָּאוֹת אוֹתָם: וַיֹּאמְרוּ אֶל יְהוֹשֻׁעַ כִּי נָתַן ה' בְּיָדֵנוּ אֶת כָּל הָאָרֶץ וְגַם נִמְגּוּ כָּל יְשֵׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵינוּ". והנה לפני שהוא שלח את המרגלים, הקב"ה מצווה לו ליהושע "וַעֲתָה קוּם עֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אֲתָה וְכָל הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן לָהֶם לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל: כָּל מְקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כֶּף רַגְלְכֶם בּוֹ לְכֶם נִתְּתִיו כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל מֹשֶׁה" (שם א, ב-ג). אולם למרות הבטחה זו, הרי אין סומכים על הנס ולכן רצוי שהמרגלים יראו ויבדקו את מקום תורפה של הארץ מהיכן היא נוחה לכבוש. אולם בנידון כאן, המרגלים לא ראו ולא כלום ורק מסרו את דברי רחב "נמוגו כל יושבי הארץ מפניכם", דבר שבוודאי כבר היה ידוע לו ליהושע מפי הגבורה שהרי נצטווה "עבור את הירדן הזה". מה אפוא היתה תועלתם של המרגלים? על כך הכתוב "וַיִּסְפְּרוּ לוֹ אֶת כָּל הַמַּצָּאוֹת אוֹתָם". והיינו שהריגול התבצע דרך כל "המוצאות", כלומר – דרך כל הפרטים שאפיינו את מפגשם עם רחב הזונה. לא רק שהיא זאת שהצילה אותם וקיימה את שליחותם, אלא שהצלה זו יצאה לפועל על ידי אמצעים – חבל, פשתים וחלון - שבהם רחב השתמשה כדי להעלות אליה את הנואפים. ובסופו של דבר, מרחב הזונה - שהתגיירה ונישאת ליהושע, "יצאו שמונה נביאים והם כהנים, ואלו הן: נריה ברוך ושריה מחסיה ירמיה חלקיה חנמאל ושלוש. רבי יהודה אומר: אף חולדה הנביאה מבני בניה של רחב הזונה היתה"⁴¹.

הווי אומר שהמרגלים "ראו את ערוות הארץ", כלומר – הם "הכניסו רגל" בתהליך המשותיך לעתיד לבוא שבו "ערוות הארץ" יצאה ממסגר הטומאה כדי להצטרף לתחום הקדושה, תהליך של ביטול

³⁸ זבחים קטז ב.

³⁹ רש"י שם.

⁴⁰ מגילה טו א.

⁴¹ שם יד ב.

כוחות הטומאה שהביא לכך שתושבי יריחו התנתקו ממקור חיותם. והיות שכל זה אירע בתוך החומה שהגינה על יריחו, המרגלים מילאו את משימתם בזה שהיתה להם לישראל "רגל" באותה תופעה נסית שהפילה את החומה (יהושע ו, כ): "וַיְרִיעוּ הָעָם תְּרוּעָה גְדוֹלָה וַתִּפֹּל הַחוֹמָה תַּחְתֵּיהָ".

ה. חביבים שלוחי מצווה

המרגלים ששלח יהושע קיימו אפוא שליחות שהיא הדוגמה למופת לריגול כפי שהוא בטעמו העליון, ואין - אם כן, כל פלא שכפתיחה וכהקדמה לפרשת מרגלי משה, המדרש דן ומאריך אודות מרגלי יהושע בלשון זה:

הלכה: מהו לפרוש לים הגדול קודם לשבת שלשה ימים? שנו רבותינו: אין מפליגין בספינה בים הגדול שלשה ימים קודם לשבת בזמן שהוא הולך למקום רחוק, אבל אם מבקש לפרוש כמו מצור לצידון, מותר לו לפרוש אפי' בערב שבת מפני שהדבר ידוע שהוא יכול לילך מבעוד יום. בשליח הרשות - ואם היה שליח מצוה מותר לו לפרוש בכל יום שירצה. למה? מפני שהוא שליח מצוה, ושליח מצוה דוחה את השבת, וכן את מוצא בסוכה, ששנינו ששלוחי מצוה פטורין מן הסוכה, שאין לך חביב לפני הקב"ה כשליח שמשלח לעשות מצוה ונותן נפשו כדי שיצליח בשליחתו. ואין לך בני אדם שנשתלחו לעשות מצוה ונותנין נפשם להצליח בשליחותן כאותם שנים ששלח יהושע בן נון, שנאמר (יהושע ב, א) "וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִן הַשְּׂטִיִּים שְׁנַיִם [אֲנָשִׁים מִרְגְּלִים חֲרָשׁ]". מי היו? שנו רבותינו: אלו פנחס וכלב, והלכו ונתנו נפשם והצליחו בשליחותן. מהו "חֲרָשׁ"? מלמד שעשו עצמן קדרין, והיו צווחין: הרי קדרות, מי שירצה יבא ויקנה! כל כך למה? שלא ירגיש בהן אדם, קרי ביה חֲרָשׁ, כדי שלא יאמרו בני אדם שהן מרגלים.

"וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ בֵּית אֵשָׁה זוֹנָה וְשָׂמָה רָחֵב וַיִּשְׁכְּבוּ שָׂמָה" (יהושע ב, א) - עמדה וקבלן והרגיש בהן מלך יריחו ושמע שבאו לחפור את הארץ (...). כיון שהלכו לבקשם מה עשתה רחב? נטלה אותם להטמינם. אמר לה פנחס: אני כהן והכהנים נמשלו למלאכים (...). והמלאך, מבקש - נראה, מבקש - אינו נראה (...). הטמינו לכלב חברי ואני עומד לפניהן ואינן רואין אותי. וכן עשתה, שנאמר (יהושע ב, ד) "וַתִּקַּח הָאֵשָׁה אֶת שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתַּצְפֹּנֵנּוּ", "ותצפנס" - אין כתיב כאן אלא "ותצפנו", הרי שלא הטמינו לפנחס אלא לכלב.

ללמדך כמה נתנו שני צדיקים אלו נפשם לעשות שליחותם, אבל שלוחים ששלח משה היו רשעים. מניין? ממה שקרינו בעניין "שִׁלַּח לְךָ אֲנָשִׁים"⁴².

מאמר זה הוא תורה שלמה משום שבכך שהיא מפליגה בשבח המרגלים ששלח יהושע, היא בעת ובעונה אחת מגלה את הסיבה שהביאה לכך שהמרגלים ששלח משה נכשלו בשליחותם. ואכן כהקדמה למאמרם, חז"ל מאדירים ומשבחים את שלוחי מצווה ומדגישים שהם כה חביבים לפני הקב"ה עד ששליחותם דוחה את השבת ופוטרת אותם מן הסוכה. ומסביר המהר"ל: אם כי בוודאי עושה מצווה הוא חביב לפני הקב"ה, בכל זאת חביבים שלוחי מצווה יותר מעושה מצווה משום שעושה מצווה "הרי קנה המדרגה שיש לעושי מצוה אבל לא יאמר בזה שהוא מתעלה להתדבק בו יתברך לגמרי". לא כן שליח מצווה הדבוק בהקב"ה משום שהיותו מתנועע אל דבר, הוא "כאלו דבר אחד עם מי שאליו התנועה"⁴³, ומתוך כך ניתן לקבוע ש"הדבוק בו יתברך שהוא על ידי תנועה שמתנועע אליו, הוא דבוק בו יתברך יותר"⁴⁴. והיינו שלעומת עושה מצווה הקונה את הדרגה הקשורה עם אותה מצווה, שליח מצווה נע כולו לצורך קיום רצונו יתברך, קיום שנעשה אצלו ליעד שהשגתו היא חיונית כאילו היא "דבר אחד" עם עצמו. או במילים אחרות, שליח מצווה פועל מתוך ביטול עצמי המוחלט ביותר בכך שאין לו כלום זולת הצלחת משימתו, וכתוצאה מכך, הוא מקיים בהידור רב את הכתוב (משלי ג, ו) "בְּכָל דְרָכֶיךָ דַּעְהוּ וְהוּא יִישַׁר אֶרְחֶיךָ". והיינו שכל תנועותיו, כלומר - מחשבותיו, הליכותיו ופעולותיו, ממוקדות אך ורק למילוי המשימה שהיא השגת התכלית המבוקשת, ואשר לכן - "הדבוק בו יתברך שהוא על ידי תנועה שמתנועע אליו, הוא דבוק בו יתברך יותר".

⁴² במדבר רבה, פרשה אז פסקה א.

⁴³ מהר"ל דרך חיים, פרק ד משנה יח.

⁴⁴ מהר"ל נתיבות עולם, נתיב התורה פרק טז.

"ואין לך בני אדם שנשתלחו לעשות מצוה ונותנין נפשם להצליח בשליחותן כאותם שנים ששלח יהושע בן נון". ובזה הרווחנו את המידע המדויק אודות הנחיצות לשלוח מרגלים. שהרי נשאלת השאלה: היות שהקב"ה הודיע ליהושע שהארץ נתונה לבני ישראל כפי שהובטח לאבות, למה תיכף ומיד אחרי שנמסרה לו בשורה זו הוא מיהר לשלוח מרגלים? על כך התשובה: מול הקב"ה ה"נותן" את הארץ, מתחייב שיהיה להם לישראל פרצוף של "מקבלי". ואותו פרצוף העניקו להם המרגלים באמצעות הריגול שהרי המתנועע אל דבר הוא "כאלו דבר אחד עם מי שאליה התנועה", וכן הם המרגלים-שלוחי ישראל שהפכו את ישראל ל"אחד" עם הנחיות המאפיינת את הארץ שאליה התנועעו.

"שניים" – מי היו? שנו רבותינו: אלו פנחס וכלב". כלב הצטיין בכך שהוא היה היחידי עם יהושע שלא נכשל בעצת המרגלים, ולכן מובן מאליה שהוא זה ששלח יהושע כדי לרגל את יריחו. אלא שנו רבותינו שהשני שנשלח עם כלב היה פנחס. ומוצדק לומר שמינויו של פנחס שופע אור שלפיו ניתן לעמוד על המורכבות שבפרשת המרגלים.

1. קנאים פוגעים בו נאמר רק למקנא מ"עצמו"

כאשר ישראל זנו בשטים וזמרי בן סלוא הביא את המדינית לפני משה ולפני עדת בני ישראל כדי להתגרות בהם, כתוב (בדבר כה, ו) "וְהָמָּה בְּכִים פָּתַח אֶהָל מוֹעֵד", משום – מובא בגמרא, שנעלמה לו למשה את ההלכה לפיה הבעל את הארמית קנאים פוגעים בו⁴⁵. לכן על הכתוב בהמשך (שם שם, ז) "וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר", אמרו ז"ל שהוא ראה מעשה וזכר ההלכה שנעלמה לו למשה⁴⁶, ומתוך כך - "וַיִּקַּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמֶחַ בְּיָדוֹ" (שם).
ובמדרש:

"וְהָמָּה בְּכִים" – אמר לו הקב"ה: משה בוכה אתה והיכן חכמתך? אמרת דבר והבלעת לקרח, ועכשיו אתה בוכה, ורוח הקדש צווחת - "אֶשְׁתּוֹלְלוּ אֲבִירֵי לֵב נְמוֹ שְׁנֵתָם". אמר לו משה [להקב"ה]: "אֵין חֲקָמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֲצָה לְנִגְדַּה" (משלי כא, 47).

לפי פשוטו, המקרא "אֶשְׁתּוֹלְלוּ אֲבִירֵי לֵב נְמוֹ שְׁנֵתָם וְלֹא מִצְאוּ כָּל אֲנָשֵׁי חֵיל יְדֵיהֶם" מתייחס לחיל שנחריב אבירי לב שהשתוללו ונרדמו בשינה כה עמוקה עד שלא מצאו ידיהם לערוך מלחמה נגד ישראל. אלא שחז"ל ראו בו רמז על משה, ובעצם, הם באו ליישב שאלה עקרונית: איך יתכן שפנחס הוא היחידי שהגיב נגד מעשה זמרי, בעוד שמשה בכה ולא עשה ולא כלום? ובכלל, איך להעלות על הדעת שנעלמה לו למשה את ההלכה של קנאים פוגעים בו? על כך מאמרים ז"ל שמשה נרדם בשינה כה עמוקה עד שלא מצא ידיו בהלכה זו. אלא שאם כן, השאלה היא כפולה ומכופלת: איך ייתכן שניתן לייחס למשה עניין של "נמו שנתם"? איך זה באמת שהוא לא מצא ידיו כדי להגיב על מעשה זמרי? התשובה: זה גופא משום שהוא השתייך ל"אבירי לב". או במילים אחרות, רום מעלתו הביא לכך שהוא בכה ולא עשה את מה שעשה פנחס.

והוא שאודות ההלכה הקובעת שהבעל ארמית קנאים פוגעים בו, נאמר "הבא להימלך אין מורין לוי"⁴⁸ משום שהלכה זו – מסביר רש"י, "לא נאמרה אלא למקנא מעצמו, ואינו נמלך"⁴⁹. והיינו שהבעל ארמית בוגד בהקב"ה⁵⁰, וקנאי, הגדרתו – אדם שקנאתו נובעת אך ורק מזה שעניו לא מסגלות לראות מעשה זה של בגידה. וזו הסיבה שלא מורין לו היות שבמידה שיש לו שום מניע כדוגמת הוראת בית דין או ציווי ה', אין זה שהוא מקנא קנאת הקב"ה מצד עצמו אלא שהוא מקנא מצד חובת הדין. אלא שבנוסף, "אין הקנאי רשאי לפגוע אלא בשעת מעשה כזמרי שנאמר (במדבר כה, יא) "וְנָתַתְּ הָאֵשֶׁה אֶל קַבְּתָהּ", אבל אם פירש אין הורגין אותו ואם הרגו נהרג עליו, ואם בא הקנאי ליטול רשות מבית

⁴⁵ סנהדרין פב א.

⁴⁶ שם.

⁴⁷ שמות רבה, פרשה לג פסקה ה.

⁴⁸ סנהדרין פב א.

⁴⁹ רש"י שם.

⁵⁰ פחד יצחק שבועות מאמר יד, אות ב-ג.

דין להרגו אין מורין לו, ואע"פ שהוא בשעת מעשה"⁵¹. והיינו שכאשר הקנאי רואה מעשה בגידה בהקב"ה כדוגמת מעשה זמרי, עצם ראייה זו מכאיבה אותו לא רק כאילו בוגדים בו אלא יתרה מכך, כאילו דוקרים לו את העיניים, ולכן מרוב כאב הוא עושה הכל כדי להביא פגיעה גופנית זו לידי הפסק. מכל הנ"ל עולה לנו שכאשר נקבע שההלכה קנאים פוגעים בו "לא נאמרה אלא למקנא מעצמו, ואינו נמלך", "מעצמו" אינו רק מדעתו ומרצונו העצמי, אלא יותר מזה, מהעובדה שקנאותו היא חלק בלתי נפרד מאישיותו ומעצמותו של הקנאי. הקנאי הוא אפוא מוכרח במעשיו בהעדר שום ברירה משום שעניני הרואות מעשה בגידה בהקב"ה מעוררות אצלו כאב הקרוב לגופני כך שגופו הוא כאילו זה הפועל מעצמו. רמז להנחה זו הוא הכתוב (במדבר כה, ז) "וַיֵּאָר פִּינָחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַלֵּהֵן וַיִּקָּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמֶחַ בְּיָדוֹ", כלומר – שראייתו הביאה לכך שפנחס קם "וקינא לה" בכל איברי גופו שהם רמ"ח איברים"⁵².

וזו גופא הסיבה ש"איברי לב נמו שנתם" במעשה זמרי. והיינו – מסביר השפת אמת, "בחינת משה רבינו היתה המשכת רצון מלמעלה למטה", וכתוצאה מכך, "היו כל מעשיו על פי הנהגה שבשמים (...). ואין אומר כלום רק מפי הגבורה"⁵³. אולם עם מעשה פנחס וההלכה קנאים פוגעים בו, התחילה הנהגה חדשה ש"בחינתה התחדשות התחתונים, ובוודאי בחינת משה רבינו היתה למעלה יותר"⁵⁴. אלא שדווקא רום מעלתו של משה הביא לכך שהוא "שכח" את ההלכה אודות הבועל הארמית. והיינו שבכך שהוא לא עשה דבר "מעצמו" אלא אך ורק על פי הגבורה, מן הנמנע שיהיה לו חלק בקנאות זו. אולם בסוף ימיו של משה התחדשה ההנהגה שהיא "השתוקקות מתחתונים למעלה"⁵⁵, ומתוך כך אנו מוצאים כתוב (במדבר כז, ז) "כִּן בָּנוֹת צִלְפָּחַד דְּבָרְתִי, ואחר כך (שם לו, ה) "כִּן מִטָּה בְּנֵי יוֹסֵף דְּבָרִים", וכן (שם לב, ב) "וַיִּבְאוּ בְּנֵי גָד וּבְנֵי רָאוּבֵן וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה, שדבריהם היו תועלתיים היות "שהתחילה בחינה התחדשות התחתונים"⁵⁶. הנהגה חדשה זו הביאה אפוא לכך שמעתה, בכוחם של התחתונים לפעול "מעצמם", שזאת הסיבה שלא משה - ש"אין אומר כלום רק מפי הגבורה", אלא פנחס שהיה זה שבפגע בזמרי בן סלוא.

ז. נושא "מרגלים" הוא רק "מעצמם" של ישראל

על כך דברי המדרש: "ואין לך בני אדם שנשתלחו לעשות מצוה ונותנין נפשם להצליח בשליחותן כאותם שנים ששלח יהושע בן נון". עומק העניין הוא שלעומת עושה מצווה שהוא חביב בהיותו ממלא ציווי של הקב"ה, שליח מצווה הוא חביב יותר משום שהוא נעשה "אחד" עם בורא העולם מצד שהוא מתנועע אליו "מעצמו", דבר שהצטיין בו פנחס שקינא "מעצמו" בלי שום ייעוץ חיזוני. ומרגלים, הגדרתם – שלוחי מצווה המקיימים את שליחותם במסירת נפש אך ורק מצד "עצמם", וזה כדי שלעומת הקב"ה ה"נותן" להם את הארץ, יהיה להם לישראל פרצוף של "מקבל". ולכשנבדוק, ניווכח שפנחס זכה גם הוא להיות "מקבל". שהרי כתוב (במדבר כה, יג) "וְהִיְתָה לוֹ וּלְזָרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית פְּהִנָּת עוֹלָם", פירש – שהוא לא התכהן עד שהרגו לזמרי⁵⁷. והוא שלמרות שהכהונה ניתנה לאהרן ולבניו וכבר נמשחו כולם בשמן המשחה, פנחס - שקינא "מעצמו", זכה שהכהונה תהיה לו ל"ברית", כלומר - לקשר דו צדדי בכך שמול הקב"ה הנותן את הכהונה נעשה פנחס לפרצוף המקבל את הכהונה. בהתאם לכך, הכתוב (יהושע ב, א) "וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן מִן הַשְּׂטִיִּים שְׁנַיִם אֲנָשִׁים מְרַגְלִים חֲרָט" - בלי שהוזכר כלל שהיה זה על פי ה'. בנוסף, שליחות המרגלים התחילה "מן השטים" בו במקום שפנחס קיים את ההלכה הקובעת שהבועל ארמית קנאים פוגעים בו, הלכה ש"לא נאמרה אלא למקנא

⁵¹ רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יב, הלכה ה.

⁵² אברבנאל במדבר כה, א-ט.

⁵³ שפת אמת פנחס תרמ"ב.

⁵⁴ שם.

⁵⁵ שם.

⁵⁶ שם.

⁵⁷ זבחים קא ב.

מעצמו, ואינו נמלך" 58. מכאן המסקנה: "מרגלים" – כפי שהוא בקודש, הוא נושא המשתייך לזמן שבו התחדשה ההנהגה שהיא 'השתוקקות מתחתונים למעלה', ואשר לכן התחייב שיוזמת הריגול וביצועה תבואו אך ורק מצד הנבראים "עצמם" בלי שיהיה מעורב בהם היבט של ציווי ה', וכל זה כדי שיכלו ליצור לעצמם פרצוף של "מקבלי" הארץ.

ואכן, כהוכחה לכך שהמרגלים מסרו את נפשם בשליחות זו, המדרש מביא את העובדה שיהושע שלח "שְׁנַיִם אֲנָשִׁים מְרַגְלִים חֲרָשׁ" (יהושע ב, א), פירוש – "שעשו עצמן קדרין, והיו צווחין - הרי קדרות מי שירצה יבא ויקנה. כל כך למה? שלא ירגיש בהן אדם, קרי ביה "חֲרָשׁ" [חרס], כדי שלא יאמרו בני אדם שהן מרגלים" 59. אולם במקום אחר, המדרש מבהיר ש"חרש", כמשמעו – שיהושע אמר להם: "עשו עצמכם חרשין ואתם עומדים על רזיהם (...). ועל אופנים [אופין שלהם]" 60. והיינו שהן "חרש" והן "חרס" מורים על מציאות מבוטלת 61, והצלחתם של המרגלים נבעה מכך שהם עשו את עצמם כחרש-חרס, בטלים ומבוטלים לשליחותם של מרגלים.

אולם ההוכחה המנצחת שהיו "נותנין נפשם להצליח בשליחותן" היתה מזה ששליחותם התקיימה על ידי שראו את האור הבוקע מתוך החושך, את "ערוות הארץ" הנהפכת למקור של קדושה. והיינו שלא רק שרחב הזונה - שבחינתה "ערוות הארץ", היא זאת שמסרה להם את המדע שנמוגו כל יושבי הארץ מפני ישראל, אלא יתרה מכך, היא הצילה אותם על ידי אמצעים – חבל, פשתים וחלון – שהיא השתמשה בהם לעסקי ניאוף. או ליתר דיוק, היא הצילה רק את כלב היות שפנחס לא היה זקוק להצלה מכיוון שהוא כהן הדומה למלאך, ומלאך, מבקש – נראה, מבקש - אינו נראה. והיינו שהכהנים הם שלוחי שמים 62, וזה בדומה למלאך שהוא שם נרדף למושג "שליחות" 63, ואשר לכן טען פנחס שמצד עצם טבעו המהותי אין לו מעצמו כלום זולת השליחות שלמענה הוא מתנועע, ולכן הוא אינו נראה בהיותו "אחד" עם אורות הנצח שבארץ ישראל שאליה היתה תנועתו.

והמדרש מסכם: "ללמדך כמה נתנו שני צדיקים אלו נפשם לעשות שליחותם, אבל שלוחים ששלח משה היו רשעים. מניין? ממה שקרינו בעניין "שְׁלַח לָךְ אֲנָשִׁים". במילים ספורות אלו, כוונת חז"ל היא להעמיד שכל הפרטים שהביאו לכך שמרגלי יהושע מילאו את שליחותם בהצלחה נעדרו בפרשת מרגלי משה, ואשר לכן נכשלו. והמדרש מבהיר באופן הנפלא ביותר: "זה שאמר הכתוב "אֲשְׁתוּלוּ אֲבִירֵי לֵב נְמוֹ שְׁנָתָם" (תהלים עו, ו), "אשתוללו" - אלו משה ואהרן".

הכישלונות המהותיים בשליחות המרגלים

א. "אֲשְׁתוּלוּ אֲבִירֵי לֵב נְמוֹ שְׁנָתָם" - אלו משה ואהרן

שלוחים ששלח משה היו רשעים. מניין? ממה שקרינו בעניין "שְׁלַח לָךְ אֲנָשִׁים". זה שאמר הכתוב "אֲשְׁתוּלוּ אֲבִירֵי לֵב נְמוֹ שְׁנָתָם" (תהלים עו, ו), "אשתוללו" - אלו משה ואהרן ששלחו המרגלים ובאו ואמרו לשון הרע על הארץ ולא היו יודעין מה לעשות, אלא אף משה ואהרן נתרשלו את ידם. (...). לכך נאמר "אֲשְׁתוּלוּ אֲבִירֵי לֵב". כל כך למה? על שהיו שלוחין טפשיין. אמר שלמה: (משלי כו, ו) "מִקְצֵה רִגְלִים חָמָס שְׁתֵּה שְׁלַח דְּבָרִים בְּיַד כְּסִיל" 64.

ובכן, אחרי שהם העמידו ש"שלוחים ששלח משה היו רשעים", חז"ל כהקדמה לפרשת המרגלים כשלעצמה מייחסים למשה את הכתוב "אֲשְׁתוּלוּ אֲבִירֵי לֵב נְמוֹ שְׁנָתָם וְלֹא מִצְאוּ כָּל אֲנָשֵׁי חֵיל יְדִיהֶם". משה השתולל ונרדם בשינה עמוקה ולא מצא ידיו כאשר המרגלים הוציאו דיבה על הארץ, וכן כאשר לא עמד על כך שהוא "שולח דברים ביד כסיל". והוא שעל הכסיל נאמר (משלי א, כב) "וּכְסִילִים יִשְׁנְאוּ דָעַת" ולכן "בְּאֲזְנֵי כְסִיל אֵל תִּדְבֹּר כִּי יָבוֹז לְשִׁכְל מְלִיד" (שם כג, ט) "היות שהם

58 רש"י שם.

59 שם.

60 רות רבה, פרק ב פסקה א, וברש"י יהושע ב, א.

61 "חידושו – נותן לו דמי כולו" משום שהחרש הוא כאילו לא היה (מהר"ל גור אריה ויקרא יט, יד), ואילו כלי חרס הוא הפחות שבכלים.

62 רמב"ם הלכות נדרים פרק ו הלכה ה, על פי קידושין כג ב - "הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו".

63 ספר השורשים לרד"ק, אות הכף ערך לאך.

64 במדבר רבה, פרשה טז פסקה ב.

מתרחקים יותר מן השכל בנטותם אל החומר"⁶⁵, וכתוצאה מכך, התקיים במשה את הכתוב (משלי כו, ו) "מִקְצָה רְגֵלִים חָמָס שִׁתָּה שְׁלַח דְּבָרִים בְּיַד כָּסִיל מְבִיא לַיָּד קְצִיצַת רְגֵלִים בַּכֶּךְ שְׁסוּפוּ לְשִׁמוּעַ וּלְסִפּוּג דְּבַרֵי חֵמָס כְּדוֹגְמַת תְּלוֹנָתָם שֶׁל הַמְּרַגְלִים. וְאִשֶׁר לֶכֶן הִשְׁאַלָה: אִיךְ יִיטָכֵן שֶׁעַל מִשָּׁה וְאֶהְרֵן נִיתֵן לִיַּחֲסֵ אֶת הַכְּתוּב "אֲשֶׁתוֹלַל אֲבִירֵי לֵב", אִיךְ זֶה בְּאֵמַת שֶׁהֵם לֹא מִצְאוּ יָדֵיהֶם לְהִתְנַגֵּד לְעֵצַת הַמְּרַגְלִים? הַתְּשׁוּבָה הַיָּא זֹאת שְׁנֵאמְרָה מִקּוֹדֵם: מִשׁוּם שֶׁהָיוּ אֲבִירֵי לֵב. כְּאִמּוֹר לְעֵיל, חִז"ל יַיַחֲסוּ אֶת אוֹתוֹ פְּסוּק לְמִשָּׁה עַל שֶׁבָּכָה וְלֹא הִגִּיב עַל מַעֲשֵׂה זִמְרֵי כִפִּי שֶׁעָשָׂה זֹאת פְּנַחֵס. וְהִתְבָּאָר שֶׁהִיָּה זֶה מִשׁוּם שֶׁהַלֵּכָה קְנָאִים פּוֹגְעִים בּוֹ "לֹא נֵאמְרָה אֲלֵא לְמִקְנָא מַעֲצָמוֹ, וְאִינוּ נִמְלָךְ" – כְּדִבְרֵי רִש"י, וְהִיָּוִת שְׁמִשָּׁה הַשְּׁתִּיִּךְ ל"אֲבִירֵי לֵב" בַּכֶּךְ שֶׁהוּא לֹא אִמֵּר כְּלוּם אֲלֵא מִפִּי הַגְּבוּרָה, מִן הַנִּמְנַע שִׁיגִיב "מַעֲצָמוֹ" כְּמוֹ פְּנַחֵס. וְכֵן הוּא בְּנִידוּן כֵּאֵן.

וְהִיָּינוּ שְׂרוּם מַעֲלָתָם כִּי־אֲבִירֵי לֵב" הִבִּיא לַכֶּךְ שֶׁהֵם לֹא הִגִּיבוּ כִפִּי הַצּוֹרֵךְ עַל פְּרִשְׁת הַמְּרַגְלִים בְּכֻלְלִיּוֹתָהּ וְכֵן שְׁמִשָּׁה לֹא עֵמֵד עַל כֶּךְ שֶׁהַשְּׁלוּחִים שֶׁהוּא שִׁלַּח הָיוּ טִיפְשִׁים כְּסִילִים. לֹא הִגִּיבוּ כִפִּי הַצּוֹרֵךְ עַל פְּרִשְׁת הַמְּרַגְלִים בְּכֻלְלִיּוֹתָהּ, מִשׁוּם – כִּפִּי שֶׁהַסְּבִיר הַשְּׁפֵת אֵמֵת, כֵּאֲשֶׁר הַתְּקָרֵב הַעִידֵן שֶׁל הַכְּנִיסָה לְאַרְץ, הַתְּחִילָה "בְּחִינָה הַתְּחַדְּשׁוֹת הַתְּחַתּוּנִים"⁶⁶. וְכֵאִמּוֹר לְעֵיל, הַנּוּשָׂא "מְרַגְלִים" – כִּפִּי שֶׁהוּא בְּקוֹדֵשׁ, מִגְּמַתּוֹ לְהַעֲנִיק לְיִשְׂרָאֵל מַעֲמֵד שֶׁל "מִקְבֵּל" הָאַרְץ, וּמוֹבֵן לְפִי זֶה שֶׁלְּפָנֵינוּ תוֹכֵן הַמְּשִׁיִּיךְ לְזִמְן שֶׁבּוֹ הַתְּחַדְּשָׁה הַהִנְהָגָה שֶׁהִיא "הַשְּׁתוֹקֵקוֹת מִתְּחַתּוּנִים לְמַעֲלָה"⁶⁷. הִיבֵט זֶה מַחִיִּיב אֶפְּוֹא שִׁיּוֹזְמַת הַרִיגוֹל וּבִיצוּעָה תְּבוֹאוּ אֶךְ וְרַק מִצַּד הַנְּבִרָאִים "עֲצָמָם" בְּלִי שִׁיְהִיָּה מַעוֹרֵב בֵּהֶם הִיבֵט שֶׁל צִוּוֵי ה', וְהִיָּוִת שְׁמִשָּׁה "הָיוּ כָל מַעֲשֵׂיו עַל פִּי הַנְּהָגָה שֶׁבְּשִׁמְשִׁים (...). וְאִין אֹמֵר כְּלוּם רַק מִפִּי הַגְּבוּרָה"⁶⁸, הוּא שֶׁלַּל אֶת הַמּוֹשֵׁג "מַעֲצָמוֹ" מִכָּל וְכָל, וְכֵתוּצָאָה מִכֶּךְ, הוּא לֹא מִצָּא יָדָיו בְּפְרִשְׁת הַמְּרַגְלִים.

אֲלֵא שֶׁבְּנוֹסָף, מִשָּׁה לֹא עֵמֵד עַל כֶּךְ שֶׁהַשְּׁלוּחִים הָיוּ טִיפְשִׁים וְכְּסִילִים.

ב. מרגלים על שם מעשיהם נקראו

לשם הבנת עניין זה, אנו חוזרים על מאמר חז"ל מאוד נפלא שהובא לעיל:

אמר רבי יצחק: דבר זה מסורת בידינו מאבותינו, מרגלים על שם מעשיהם נקראו, ואנו לא עלתה בידינו אלא אחד. "סתור בן מיכאל" (במדבר יג, יג), "סתור" - שסתר מעשיו של הקב"ה, "מיכאל" - שעשה עצמו מך. אמר רבי יוחנן: אף אנו נאמר - "נחבי בן ופסי" (שם שם, יד), "נחבי" - שהחביא דבריו של הקב"ה, "ופסי" - שפיסע על מדותיו של הקב"ה.

"ויעלו בגב ויבאו עד חברון" - "ויבאו" מבעי ליה? אמר רבא: מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות, אמר להן: אבותי! בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים. יהושע כבר בקש משה עליו רחמים שנאמר (שם שם טז) "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשִׁעַ בֶּן־נּוּן יְהוֹשֻׁעַ" - י-ה יושיעך מעצת מרגלים. והיינו דכתיב "ויעבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו"⁶⁹. כלב בן יפונה, מאי יפונה? שפנה מעצת מרגלים.⁷⁰

הדברים נפלאים משום שמשמעותם היא שהמרגלים היו מיועדים להיכשל, עיקרון שהוא קשה להבין. על כך ביאורו של המהר"ל שכוונת חז"ל היא להורות שבהתאם ליסוד הקובע ששמו של כל נברא ונברא מצביע על עצמיותו המהותית, שמותיהם של המרגלים מעידים שחטאם לא היה מקרי אלא להיפך, דבר עצמי המוכן להם מצד עצם תולדתם.

ויש לך להבין כי ראוי שלא יבואו לארץ יוצאי מצרים שהיו יותר מבני עשרים, ודבר זה מפני כי היו רחוקים מן הארץ והיה הארץ נגדם. מפני כי הארץ יש לה ברכה טבעית, ויוצאי מצרים הכל היה שלא בטבע כי אם על ידי נסים, ומי שכל ענינו על

⁶⁵ רבינו יונה משלי א, כב.

⁶⁶ שפת אמת פנחס תרמ"ב.

⁶⁷ שם.

⁶⁸ שם.

⁶⁹ סוטה לד ב.

⁷⁰ תמורה טז א.

ידי נסים וכל הנהגתו על ידי נסים מתנגד אל הטבע, ולכך היו יוצאי מצרים מוציאים דבה על הארץ (... שהיו מוכנים להתנגד לארץ לגמרי⁷¹.

כל עוד ששהו במדבר, לישראל "בחינה של "דור דעה" - מלשון "והאדם ידע את חוה" בכך שהיו קשורים בהקב"ה בצורה בלתי נפרדת. וכדברי רבינו בחיי לפיהם "המדבר (... כל כוחותיו נשפעים ויונקים ממידת הדין"⁷². "המדבר מקום שהוא מיוחס למידת הדין" משום - מסביר המהר"ל, ש"אין שם דברים הגשמיים רק דברים האלהיים, שהרי התורה ניתנה במדבר וכן המן"⁷³. הם ראו את הניסים המרובים, הם אכלו את המן שהיה לחם אלהי, ובעוד שקדושת השבת היא בשבילנו עניין של אמונה, ישראל-דור דעה "ראו" בעיניהם את השבת כפי הכתוב (שמות טז, כט) "רָאוּ כִּי ה' נָתַן לָכֶם הַשֶּׁבֶת", וזה "כי ראייה יותר גדולה מן השמיעה"⁷⁴. אותה קירבה אל הקב"ה הביאה לכך שההנהגה האלהית היתה שקופה וגלויה לחלוטין כך שאף כשנעשו ידעו שזה על שלא שמעו בקול ה'.

לא כן ארץ ישראל ש"יש לה ברכה טבעית", כלומר - שנוכחותו יתברך היא נסתרת ונעלמת כדי לאפשר את עבודת ה' מתוך בחירה, וכתוצאה מכך, הברכה - שהיא השפע האלהי, מסתתרת מאחורי דרכי הטבע. וכל זה הביא לכך שהיתה "הארץ נגדם". והוא שארץ ישראל נעוצה באופן מהותי בעולם הנצח, ולכן בהתאם לעיקרון הטבעי ש"זה לעומת זה עשה האלהים", מתחייב שגודל קדושה נשגבה זו כד גדולה ועצומה "ערוות הארץ" כלומר - כוחות הטומאה המתנגדים לדרגה אלהית זו. אולם היות שהוא לא "ראה" זולת ההנהגה האלהית השקופה והגלויה לחלוטין, דור המדבר לא היה מסוגל "לראות" את יד ה' מאחורי דרכי הטבע, ובוודאי של היה בכוחו "לראות" את אורות הנצח הטמונים בתוך תוכה של ערוות הארץ. "ולכך היו יוצאי מצרים מוציאים דבה על הארץ (... שהיו מוכנים להתנגד לארץ לגמרי". והיינו שבכך שהם ראו את עוצמת ערוות הארץ בלי להיווכח כלל וכלל ששורשה של "ערוות" זו נעוץ דווקא בעולם הנצח, המרגלים ראו אך ורק את כל ההיבטים השליליים שבארץ ישראל, וממילא "היו מוכנים להתנגד לארץ לגמרי".

אלא שכאמור, משה לא עמד על כך שהשלוחים היו טיפשים וכסילים.

והוא שאודות הכתוב (שמות ב, ב) "וַיִּתְּרָא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא" נאמר בגמרא שאותו "טוב" בא ללמד ש"משה נולד מהול, ולדעת חכמים פירושו שבשעה שנולד נתמלא כל הבית אורה"⁷⁵. הוא נולד מהול - מסביר המהר"ל, כדי להודיע שהוא היה "מסולק ונבדל מן הרע", ובכך שנתמלא כל הבית אורה התפרסם שהיתה לו "מעלה נבדלת לגמרי" באופן שהנכונות להתנבא באספקלריא המאירה הושרשה והוטבעה בו משעת לידתו⁷⁶. אלא שדרגה נשגבה זו היא דווקא הסיבה ש"משה" "אבירי לב" לא עמד על כך שהמרגלים הם כסילים. והיינו שלפי משה "המסולק והמובדל מן הרע", האפשרות להוציא דיבה על הארץ היתה בלתי קיומית כל עיקר.

ג. זולתי כלב בן יפנה

יוצאים מן הכלל היו כלב בן יפנה ויהושע בן נון :

כי יוסף חבב הארץ ואפרים הוא עיקר זרעו, ודבר זה ענין מופלג מאד. וכן יהודה מפני שהוא קדוש השם יתברך זכה אל הארץ הקדושה, מכל שכן כל שבט לויים קדושים היו זכו לארץ. וכל הדברים האלו מופלגים ועמוקים מאד מאד. ולכך היו מוציאים המרגלים דבה על הארץ, שהיו מוכנים להתנגד לארץ לגמרי, כי ההנהגה שהיו מתנהגים דור המדבר אינו כמו הנהגה שהיו מתנהגים באי הארץ. ודי בזה למבינים.

⁷¹ מהר"ל חידושי אגדות סוטה לד ב. והיה מקום לומר שכוונת המהר"ל היא להעמיד שהנשיאים חששו שהכניסה לארץ תגרום לנפילה רוחנית בכך שההנהגה שבמדבר היתה להם ניסית ואילו בארץ ישראל הם יצטרכו להתגל לעבודת ה' על פי דרכי הטבע. אולם מלבד שקשה לומר שחשש זה הפך אותם ל"כסילים" מוציאי דיבה על הארץ, איך ייתכן שהמרגלים לא הגיבו כשהעם הצהיר "ניתנה ראש ונשובה מצרימה", הרי עדיף להם במדבר? ועיין שפת אמת במדבר, פרשת שלח, תרל"ט, וצ"ע.

⁷² רבינו בחיי שמות לב, ד.

⁷³ מהר"ל באר הגולה הבאר החמישי.

⁷⁴ מהר"ל גור אריה שמות טז, כט.

⁷⁵ סוטה יב א.

⁷⁶ מהר"ל גבורות ה' פרק יז; חידושי אגדות סוטה יב א.

והבן מה שאמר אח"כ כי כלב הלך ונשתטח על קברי אבות, וכן משה קרא שם ליהושע, ואלו מצד עצמם היה אפשר להתפתות אל המרגלים, רק כי היה זכות אבות מגין על כלב עם התפלה, ועל יהושע היה מתפלל משה⁷⁷.

כוונת המהר"ל היא ליישב שאלה עקרונית. היות שיוצאי מצרים התנגדו לארץ ישראל באופן מהותי, איך זה שכלב ויהושע ניצלו מחטא המרגלים? וביאורו הוא שבכך שלשניהם קירבה ייחודית לארץ ישראל מצד אבותיהם, הם כבר נבדלו מיתר המרגלים "שהיו מוכנים להתנגד לארץ לגמרי". אלא שבכל זאת, עדיין התקיימה האפשרות שכלב ויהושע יימשכו אחרי עצת המרגלים, כלב מכוח שמו "כלב"⁷⁸, ויהושע מצד שהצטיינותו במידת הענוות⁷⁹ היתה עלולה לגרום לכך שהוא יהיה חלש ולא יעמוד על דעתו העצמית. ואשר לכן נאמר שעל כלב הגינה לו זכות האבות, ואילו על יהושע הגין לו את שינוי השם מהושע ליהושע. ואין זה שהשם יהושע נקבע לו עתה לפני שילוח המרגלים, אלא שמשה קרא לו בשם זה מתחילה כשנעשה משרתו ומצא חן בעיניו⁸⁰. אלא שהסיבה שקריאת שם זו נזכרת עכשיו היא כדי לגלות שבזכות אותו שם היה יהושע מוכן להינצל מחטא המרגלים. אולם על שאר המרגלים לא היתה מגינה שום תפילה או זכות אבות היות שהם היו מיוצאי מצרים שהתנגדו לארץ "לגמרי" באופן מהותי.

ומאוד נפלא האופן שחז"ל מפליגים בשבחו של כלב, וזה לעומת חולשתו של משה רבינו. לשם כך אנו חוזרים על מאמרם ז"ל שחלק ממנו כבר הובא לעיל:

זה שאמר הכתוב "אֶשְׁתַּלְּלוּ אֲבִירֵי לֵב נְמוּ שְׁנַתָּם" (תהלים עו, ו), "אשתוללו" - אלו משה ואהרן ששלחו המרגלים ובאו ואמרו לשון הרע על הארץ ולא היו יודעין מה לעשות, אלא אף משה ואהרן נתרשלו את ידם. מיד עמד כלב ושיתק כל אותן אוכלוסין שנאמר (במדבר יג, ל) "וַיְהִי כָּל־בְּלִבְּ אֶת־הָעָם". עמד לו על הספסל והיה משתקן ואומר - הס, והם שותקין לשמוע ממנו, אמר להם: "טובה הארץ מאד מאד".

אמר לו הקב"ה למשה: טובה גדולה אני מחזיק לך, שנאמר (דברים א, לו) "זולתי קָלֵב בֶּן־יִפְנֶה". מהו "זולתי"? "לזה אתי" יותר מששים רבוא מכם, אתם לא מצאתם ידיכם אלא כשלתם, לכן נאמר "אֶשְׁתַּלְּלוּ אֲבִירֵי לֵב". כל כך למה? על שהיו שלוחין טפשיין. אמר שלמה: (משלי כו, ו) "מִקְצֶה רַגְלִים חָמָס שְׂתֵה שֵׁלַח דְּבָרִים בְּיַד כְּסִיל"⁸¹.

"זולתי" כלב שאמר "טובה הארץ מאד מאד", "אתם לא מצאתם ידיכם אלא כשלתם", ואשר לכן על משה בפרט מתייחס הכתוב "אֶשְׁתַּלְּלוּ אֲבִירֵי לֵב". והיינו שהמילה "זולתי" היא בתוספת יו"ד כדי לדרוש שמובנו "לזה אתי", כלומר - זה היה בחכמתו אתי יותר מששים רבוא מכם. וחכמה זו התבטאה בכך שהוא היחידי שהצליח להשתיק את העם כך שהם שמעו אותו ואומר להם "טובה הארץ מאוד מאוד". והסיבה שמשה ואהרן נכשלו ולא מצאו ידיהם להתנגד למרגלים היתה משום שהיו "אבירי לב".

ד. טובה הארץ מאד מאד

והוא שעל "טוב מאוד" שבמעשי בראשית מבהיר הרמב"ן ש"מאוד", הבנתו - ריבוי, "בעבור שידבר בכלל וימצא רע בקצתו (...). וזהו מאמרם⁸² "והנה טוב מאד - והנה טוב מות", וכן הזכירו⁸³ זה יצר הרע, זו מדת פורענות"⁸⁴. במילים אחרות, יש טוב, אולם יש טוב מאוד המתייחס לטוב העולה מתוך הרע. לכן כשכלב "עמד לו על הספסל והיה משתקן ואומר - הס, והם שותקין לשמוע ממנו, אמר להם: "טובה הארץ מאד מאד", אמר לו הקב"ה למשה: טובה גדולה אני מחזיק לך". "טובה גדולה" משום שבדומה למרגלים, כלב ראה גם הוא את "ערוות הארץ", מה שראו הם ראה הוא אלא שבניגוד

⁷⁷ מהר"ל חידושי אגדות סוטה לד ב.

⁷⁸ על נושא זה נחזור בסמוך בס"ד.

⁷⁹ תרגום יונתן במדבר יג, טז: "וכדי חמא משה ענוותנותיה קרא משה להושע בר נון יהושע".

⁸⁰ רבי יוסף בכור שור על במדבר יג, טז, שאחריו נמשכו חזקוני, בעלי התוספות, ועוד.

⁸¹ במדבר רבה, פרשה טז פסקה ב.

⁸² שם, פרשה ט פסקה ה.

⁸³ שם שם פסקה ז ופסקה יא.

⁸⁴ רמב"ן בראשית א, לא.

למרגלים, הוא ראה את ה"טוב מאד מאד", כלומר – את אורות הנצח הטמונים בתוך תוכה של "ערוות הארץ". וקביעת עובדה זו לא רק שאינה מבטלת, אלא יתרה מכך, היא מאשרת את מה שראו המרגלים, בהבדל זה שהוא השתדל להבהיר להם שכל ההיבטים השליליים שראו מעידים דווקא על הטוב שבארץ ישראל, על הדרגה האלהית המייחדת אותה. אלא שהמרגלים סרבו לקבל את דעתו של כלב לפיה הארץ היא טובה מאוד מאוד, ואשר לכן מאמרם ז"ל שהיו כסילים שעליהם נאמר (משלי א, כב) "וְכַסִּילִים יִשְׁנְאוּ דַעַת" ולכן "בְּאֲזְנֵי כָסִיל אֵל תִּדְבֹר כִּי יְבוֹז לְשֹׁכֵל מִלִּיד".

כלב היה אפוא היחידי שמילא את שליחות הריגול בשלמותה, והיות ששליח מצווה הוא "כאלו דבר אחד עם מי שאליה התנועה", מאשר הקב"ה שהנאמר "זולתי כלב בן יפנה", מהו "זולתי"? "לזה אתי" יותר מששים רבוא מכס". "יותר מששים רבוא מכס" משום שגם משה ואהרן לא ידעו מה להשיב למרגלים כאשר הם הוציאו דיבה על הארץ, ולכן עליהם נאמר הכתוב "אֶשְׁתַּלְּלוּ אֲבִירֵי לֵב נְמוֹ שְׁנָתָם". או במילים אחרות, "נמו שנתם" משום שהיו "אבירי לב".

כאמור לעיל, אודות הכתוב (שמות ב, ב) "וַתֵּרָא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא" נאמר בגמרא שאותו "טוב" בא ללמד שמשה נולד מהול, ולדעת חכמים פירושו שבשעה שנולד נתמלא כל הבית אורה⁸⁵. הוא נולד מהול – מסביר המהר"ל, כדי להודיע שהוא היה "מסולק ונבדל מן הרע", ובכך שנתמלא כל הבית אורה התפרסם שהיתה לו "מעלה נבדלת לגמרי" שהביאה לכך שהנכונות להתנבא באספקלריא המאירה הושרשה והוטבעה בו משעת לידתו⁸⁶. וודאי שמעלה זו היא עצומה, ומתוך כך נאמר (דברים לד, י) "וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ יְהוָה פְּנִים אֶל פְּנִים". אלא שמאידך גיסא, יש בדרגת משה "כי טוב הוא" את החיסרון בכך שמעלה נשגבה זו שוללת את המושג "טוב מאוד". והיינו שבכך שהיה "מסולק ונבדל מן הרע", משה באופן דממילא היה מסולק ונבדל גם מהעיקרון של "רע" שהוא "טוב". נמצאנו למדים שהן יוצאי מצרים, והן משה רבינו נבדלו מאותו ריגול שתוכנו "לראות את ערוות הארץ", כלומר – לראות את הטוב מאוד מאוד שבארץ. אולם היה זה מתוך סיבות הפוכות: יוצאי מצרים - משום שלא היה בכוחם לראות את הטוב שבתוך הרע, ואילו משה - משום שהוא ראה את הטוב בלי לראות בו שום צד של רע. וכאמור, זו הסיבה שמשה לא עמד גם על כך שהמרגלים הם כסילים. והוא שלפי משה "המסולק והמובדל מן הרע", האפשרות להוציא דיבה על הארץ לא היתה מציאותית כלל וכלל.

כפי שניווכח בהמשך דברינו, היבטים מורכבים אלו חוזרים על עצמם בכל צעד וצעד בפרשת המרגלים, שזאת גופא הסיבה שחז"ל ראו בכתוב "אֶשְׁתַּלְּלוּ אֲבִירֵי לֵב נְמוֹ שְׁנָתָם" - המיוחס למשה ולאחריו, את ההקדמה המקיפה בדיוקנות רבה את שליחות המרגלים כולה.

המורכבות שבפרשת המרגלים

א. מרגלי משה לעומת מרגלי יהושע

פרשת המרגלים התחילה כפי שמספר משה רבינו בספר דברים:

וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּאֵתֶם עַד הַר הָאֲמָרִי אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ: רְאֵה נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֵת הָאָרֶץ עֲלֶיהָ רָשׁ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ אֵל תִּירָא וְאֵל תַּחַת: וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כְּלָכֶם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלַח אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֵת הָאָרֶץ וְיָשִׁבוּ אֵתֵנוּ דְבַר אֵת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נֵעַלָה בָּהּ וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא אֱלֹהֵינוּ: וַיִּטֹּב בְּעֵינֵי הַדֶּבַר וְאָקַח מִכֶּם שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד לְשִׁבְטוֹ (דברים א, כ-ג).

ובספר יהושע:

וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד ה' וַיֹּאמֶר ה' אֵל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשְׁרַת מֹשֶׁה לֵאמֹר: מֹשֶׁה עֶבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֵר אֵת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אֵתָּה וְכָל הָעָם הַזֶּה אֵל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן לָהֶם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: כָּל מְקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כָּף רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נִתְּתִיו כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵל מֹשֶׁה: הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֹזֵק וְאָמֵן אֵל תַּעֲרֹץ וְאֵל תַּחַת כִּי עָמַד ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְדָּ (יהושע א, א-ג, ט).

⁸⁵ סוטה יב א.

⁸⁶ מהר"ל גבורות ה' פרק י; חידושי אגדות סוטה יב א.

וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִן הַשְּׁטִים שְׁנַיִם אַנְשִׁים מִרְגְּלִים חָרָשׁ לְאֹמֵר לְכוּ רְאוּ אֵת
הָאָרֶץ וְאֵת יְרִיחוֹ (שם ב, א).

הן למשה והן ליהושע, הקב"ה הודיע להם שהגיע הזמן לכבוש את הארץ שהובטחה להם לישראל, וזה מתוך ההדגשה שהארץ נתונה להם, ולכן אין שום מקום לחרת ולפחד מפני האויב. בכל זאת, מיד אחרי בשורה זו, אצל שניהם כאחד הוחלט לשלוח מרגלים בלי שעל יהושע תהיה אותה ביקורת שלא האמין בהקב"ה שהארץ היא טובה. אלא שכאמור, נחיצות שילוח המרגלים היא כדי שיהיה להם לישראל פרצוף של מקבלים מול הקב"ה הנותן להם את הארץ, ולכן שליחות זו הוחלטה והתבצעה דווקא מיד אחרי שנצטוו לכבוש את הארץ, וזה כדי שהם יהיו "אחד" עם קדושת הארץ. וזאת גופה הסיבה שיוזמה זו באה מצד ישראל, וזה כדברי השפת אמת שכאשר מתקרבת הכניסה לארץ, מתחדשת ההנהגה שהיא "השתוקקות מתחוננים למעלה". לכן כאמור, כדי שהריגול יעניק להם מעמד של "מקבל", מתחייב שמישהו יצא לפועל אך ורק מצד המקבלים "עצמם" בלי שיהיה מעורב בה ציווי מפי ה'.

אולם היות ש"היו כל מעשיו על פי הנהגה שבשמים (...). ואין אומר כלום רק מפי הגבורה", משה נמלך בעניין זה בשכינה, ואשר על כן התשובה: "שלח לך" – לדעתך, אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח"⁸⁷. כפי שהוא, אין ב"לדעתך" זו שום נימה שלילית, להיפך, אותה דרישה - "אם תרצה שלח" היא התנאי הראשון בשילוח מרגלים. והשאלה מתבקשת מאלה: הרי בדומה ליהושע גם משה שלח "אנשים", כלומר – חשובים וצדיקים, ואם כן, על סמך מה החליטו חז"ל שעצם בקשת ישראל לשלוח מרגלים היתה בלתי הגונה. מה הביא אותם להעמיד שהלשון "שלח לך" מגמתה להודיע ששליחות זו לא נחה דעתו של הקב"ה? והתשובה היא שכל זה משום שבסופו של דבר, שליחות זו לא צלחה כפי שצלחו שלוחי יהושע. או במילים אחרות, סופם העיד שמרגלי משה לא היו שלוחי מצווה, דבר המחייב שכישלונם לא היה מקרי אלא מהותי, וזה כפי מאמרם ז"ל "מרגלים על שם מעשיהם נקראו".

ב. שליחות המרגלים התנהלה על פי דרכי הבחירה

כשנבדוק, ניווכח שיש הבדל בין בקשת ישראל לבין ציווי של יהושע לשלוחים. והוא שבעוד יהושע מצווה להם "לכו וראו" באופן סתמי, ישראל מבקשים לשלוח אנשים שיבדקו "אֵת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נֵעְלָה בָּהּ וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נְבֵא אֱלֹהֵינוּ", וזה כדי לדעת מאיפה היא נוחה לכבוש. והיינו שלעומת מרגלי יהושע שנצטוו לראות את "ערוות הארץ" כפי תוכנו של הריגול בטעמו העליון, ישראל בקשו ריגול המתנהל כפי טעמו התחתון, כלומר – במובנו הטבעי כדרך הכובשים, היות שכאמור, לראות את הטוב שבתוך "ערוות הארץ" היה זר להם. וזה גופא שורש הקלקול.

והיינו שישראל יזמו ריגול טבעי זה "מעצמם" בלי שיהיה מעורב בשליחות זו ציווי מפי ה', וזה על פי העיקרון האנושי שאין סומכים על הנס. אולם היות שאותו "מעצמו" מחייב מצד עצם הגדרתו את חופש הרצון המוחלט, ישראל והמרגלים השתכנעו ששליחות זו מתנהלת על פי דרכי הבחירה. לכן, בו בשעה שהם רואים מאיפה היא נוחה לכבוש, טבעי הוא שחובתם היא גם - ובעיקר, לבדוק לפני כל האם בכלל אפשר וכדאי לכבוש את הארץ, האם היא טובה או רעה, ולאור ראייה כוללת זו אף להחליט במידה שיש צורך בכך, האם הארץ היא ראויה להם או לא. על כך דברי חז"ל המובאים ברש"י: "אני אמרתי להם שהיא טובה שנאמר (שמות ג, יז) "אֲעֵלֶה אֶתְכֶם מֵעַי מִצְרַיִם (...) אֶל אֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ", חיייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים למען לא יירשוה"⁸⁸. עצם הרצון לברר לפי דרכי הבחירה האם הארץ היא טובה או רעה מעיד על ליקוי יסודי באמונה, ואשר לכן אמרו ז"ל שמלשון הכתוב "וַיִּחְפְּרוּ לָנוּ אֵת הָאָרֶץ" ניתן להסיק – "מרגלים לא נתכוונו אלא לבושתה של ארץ ישראל". אלא שאם כן, ויש בגישה זו משום פגיעה באמונה וחילול הארץ גם יחד, איך בכלל ציווה להם משה לראות את הארץ "הטובה היא אם רעה"? איך ייתכן שמגמת השליחות נוסחה באופן המבייש את הארץ? התשובה: כך נצטווה מפי הקב"ה. והיינו שהציווי (במדבר יג, ב) "וַיִּתְרוּ אֵת אֶרֶץ

⁸⁷ רש"י במדבר יג, כ על פי סוטה לד ב.

⁸⁸ רש"י במדבר יג, כ על פי במדבר רבה, פרשה טז פסקה ז.

פְּנֵנָה", הוראתו – כפי שהדגיש הרמב"ן, ביקור ובדיקה כדוגמת הסותרים המבררים האם כדאי להם לקנות דבר⁸⁹, ועל סמך זה שלח משה את המרגלים "עַל פִּי ה'" וצווה להם בפירוט רב לבדוק – "הַטּוֹבָה הוּא אִם רָעָה (...). הַשְּׂמִנָה הוּא אִם רָזָה הִישׁ בָּהּ עֵץ אִם אֵינָן" (שם שם, יט-כ). אלא שלפי זה, התמיהה היא כפולה ומכופלת. איך להעלות על הדעת שמשה נצטווה מפי הגבורה לשלוח אנשים במשימה המביישת את הארץ והפוגעת באמונה באופן היסודי ביותר? התשובה היא שזו היתה העצה הנכונה והמעולה ביותר.

ג. לבחירה בטוב תוספת מעלה

אילו היה משה מצווה אותם "לחפור" את הארץ כטבע הכובשים, עצם קיום שליחותם היה מחייב את המרגלים לקבוע שלפי ראות עיניהם לא ניתן לכבוש את הארץ. לא כן "לתור את הארץ" שהוא ציווי מאוד סתמי המשאיר מקום לכל האפשרויות, ולכן, היה בכוחו להציל את שליחות המרגלים מהכישלון. בכך שהם נצטוו לראות את הארץ "הטובה היא אם רעה", מקופל בציווי זה הצד שהמרגלים יעמדו "מעצמם" על כך שגם הרע הוא בעצם טוב, וזה בדומה לכלב פן יפונה מפנה מעצת המרגלים בכך שהוא ראה איך הארץ היא טובה מאוד מאוד. ולפי יכולת זו, יש לה לשליחות המרגלים תוספת מעלה בכך שהיא מתבצעת לפי דרכי הבחירה. והוא שכלל הוא בידינו שהאדם "כאשר יבחר בטוב הוא יותר משובח מפני האפשרות ההוא העומד כנגדו, כי מצד שהוא יכול לעשות רע יהיה הפועל ההוא הנבחר יותר טוב"⁹⁰. במקביל, הבחירה בארץ ישראל היא יותר משובחת כאשר קיימת האפשרות העומדת כנגד, כי מצד היכולת להתנגד לקבלתה תהיה הבחירה החיובית לתוספת מעלה היות שזאת תעניק להם לישראל מעמד של "מקבל" רצוני לחלוטין. לכן, אם כי נכון הוא שהצידוד "טוב או רע" מבייש את הארץ, מצד שני - ההבחנה ב"טוב מאוד מאוד" שבה יש לה תוספת מעלה כאשר קיימת יכולת הבחירה להצהיר "ארץ אוכלת יושביה היא". וזאת הסיבה ששליחות המרגלים התנהלה כולה בהתאם לדרכי הבחירה כפי רצונם.

ד. למה לא מנע הקב"ה את שליחות המרגלים

אלא שאם כן, יש בעניין זה שאלה יסודית: היות שהקב"ה ידע שהמרגלים "היו מוכנים להתנגד לארץ לגמרי" ועתידים הם להיכשל, למה הוא לא מנע את משה מלשלוח אותם בשעה שהוא נמלך עם השכינה, למה הוא לא עיכב את שליחות זו? על כך דברי המדרש שציטטנו לעיל: "אמר הקב"ה: אם מעכב אני עליהם, הם אומרים על שאינה טובה לא הראה אותה לנו, אלא יראו אותה ובשבועה שאין אחד מהם נכנס לתוכה"⁹¹. ואכן, עומק העניין אנו מוצאים במדרש לקח טוב:

ואם תאמר למה לא מנעם הקב"ה מלשלח? כדי להוציא תאוותם ולשלם להם גמולם, וכדי לשלם שכר טוב ליהושע וכלב. וכן הוא אומר (דברים ל, טו) "רָאָה נְתִיתִי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע". היינו דתנן "הכל צפוי והרשות נתונה, וכו"⁹², "ומצודה פרוסה על כל החיים, החנות פתוחה והחנוני מקיף והפנקס פתוח והיד כותבת וכו"⁹³, בא ליטהר מסייעין אותו, בא ליטמא פותחין לו⁹⁴. כענין שאמר יחזקאל (יחזקאל יד, ט) "אֲנִי ה' פְּתִיתִי אֶת הַנְּבִיא הַהוּא", ואומר (שם ג, כ) "וְנִתְּתִי מְכָשׁוֹל לְפָנָיו", ללמדך שאין מוליכין את האדם אלא בדרך שהוא רוצה, שנאמר (משלי ג, לד) "אִם לִלְצִים הוּא לִיץ וְלַעֲנוּיִם יִתֵּן חַן"⁹⁵. הלא תראה בבלעם, בתחילה נאמר לו (במדבר כב, יב) "לֹא תִלְךָ עִמָּהֶם לֹא תֵאָר אֶת הָעַם כִּי בְרוּךְ הוּא", ולבסוף אמר לו (שם שם, כ) "קוֹם לֶךְ אִתָּם"⁹⁶.

⁸⁹ רמב"ן במדבר יג, ב.

⁹⁰ עקדת יצחק שער ח.

⁹¹ במדבר רבה, פרשה טז פסקה ז.

⁹² אבות פרק ג משנה טו.

⁹³ שם שם משנה טז.

⁹⁴ על פי שבת קד א.

⁹⁵ על פי מכות י ב.

⁹⁶ שם.

וכן כלל כל אדם שהביא הקב"ה בעולמו, אע"פ שגלוי וידוע לפניו שהכל לא ישמרו משמרתו, הביאים לעולם הזה, הזוכה זוכה לעצמו והחוטא חוטא לעצמו⁹⁷.

ברור שמאמר זה מקבל תוספת משמעות במידה שמעמידים שבהתאם לבקשתו של עם ישראל, שליחות המרגלים התנהלה כולה על פי דרכי הבחירה. או במילים אחרות, המרגלים נשלחו בהתאם לחוקי ההפכים והתמורות הגוזרים שלא ייתכן "טוב" שאינו מקיים "רע" כנגדו, ולכן אין חיים בלי מוות, אין אור בלי חושך, אין טהור בלי טומאה, אין צדיק בלי רשע כפי הכתוב (קהלת ז, יד) "זֶה לְעֵמֶת זֶה עֵשָׂה הָאֱלֹהִים"⁹⁸. ועל פי עיקרון זה נאמר (דברים ל, טו) "רָאָה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע" בתוספת ההוראה (שם שם, יט) "וּבְחַרְתָּ בְּחַיִּים לְמַעַן תַּחְיֶה אֶתְּךָ וְזָרַעְךָ". ולפי מתכונת זו - הדורשת את ההבחנה בין הטוב לבין הרע ואת חובת הבחירה בטוב, פירט משה למרגלים את המשימה המוטלת עליהם: "וּרְאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מֵה הוּא וְאֶת הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֲחִזַּק הוּא הֲרַפָּה הֲמַעֲטָה הוּא אִם רַב: וְמֵה הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא יֹשֵׁב בָּהֶּנָּה הַבְּמַחְנִים אִם בְּמַבְצָרִים: וְמֵה הָאָרֶץ הַשְּׂמֹנֶה הוּא אִם רְזָה הַיֹּשֵׁב בָּהּ עֵץ אִם אֵינֹן" (במדבר יג, יח-כ) בתוספת ההוראה "וְהִתְחַזְּקֶתֶם וְלִקְחֶתֶם מִפְּרֵי הָאָרֶץ" (שם) המקביל לכתוב "וּבְחַרְתָּ בְּחַיִּים".

ה. יישוב ההערכות הסותרות זו את זו

לאור הבנה זו מתיישבות כל ההערכות אודות המרגלים הסותרות זו את זו. נכון שאותו רצון - לשלוח אנשים כדרך הכובשים כדי לחפור את הארץ, בייש את הארץ מצד שבאותה משימה לראות מהיכן היא נוחה לכבוש כלול בה רצון לברר האם בכלל היא נוחה לכבוש, ולהחליט לפי זה האם הארץ היא ראויה להם. בעיני משה היה זה "טוב" משום שעליו נאמר "אֲשַׁתּוּלְלוּ אֲבִירֵי לְבָי", וכפי לשון המדרש: "כל כך למה? על שהיו שלוחין טפשין. אמר שלמה: (משלי כו, ו) "מִקְצָה רַגְלִים חִמְסֵ שְׂתָה שֶׁלַח דְּבָרִים בְּיַד כְּסִיל"⁹⁹. והיינו שבכך שהיה הוא "מסולק מן הרע לגמרי", לא התקיים בעיניו שום צד המאפשר לראות את הארץ בצורה שלילית, וממילא הוא לא עמד על כך שהאנשים שהוא שלח הם טיפשים וכסילים שבכוחם להוציא דברי "חמס" על הארץ. אולם דרכי הבחירה מחייבות שדנים את האדם "באשר הוא שם" לפי מעשים שהוא עושה עכשיו¹⁰⁰, וכל עוד שלא חזרו משליחותם ולא הוציאו דיבה על הארץ, נאמר על המרגלים שהיו "אנשים" צדיקים וגדולים. שהרי סוף סוף, עדיין התקיימה האפשרות שיראו את הטוב שבתוך ערוות הארץ, בחירה שיש לה תוספת מעלה מפני הצד העומד מנגד. אלא – כפי המובא במדרש, לסוף הארבעים יום כשחזרו משליחותם, הם נהפכו כפי תוכן הכתוב "כִּי דוֹר תִּהְיֶה הָמָּה". והוא שעל ידי כישלון סופי זה הוברר הדבר למפרע שעצם השליחות היתה לקויה כבר בתחילתה, ואשר לכן מאמרם ז"ל שמהכתוב (במדבר יג, כו) "וַיִּלְכוּ וַיָּבֹאוּ" ניתן להסיק - "מְקִישׁ הַלִּיכָה לְבִינָה, מֵה בִינָה בַעֲצָה רַעָה אֶף הַלִּיכָה בַעֲצָה רַעָה"¹⁰¹. "אף הליכה בעצה רעה" משום שהחלטתם שהארץ אינה ראויה להם העידה שלכתחילה היו הם מתנגדים באופן מהותי לארץ ישראל, וממילא היה הכישלון צפוי מראש. והוא שבכך שאצל "יוצאי מצרים הכל היה שלא בטבע כי אם על ידי נסים", לא היה בכוחם לעמוד על כך ששורשה של "ערוות הארץ" נעוץ בעולם הנצח, ולכן הם ראו אך ורק את הדברים השליליים שבארץ ולא את אורות הקדושה המסתתרות בתוך תוכם. ולא רק שלא עמדו על פנימית זו אלא שיתרה מכך, על פי חוקי הטבע הקובעים שהחיצוני תמיד גובר על הפנימי, הם הסיקו על פי ראייה חיצונית זו שאין בכוחה של מערכת הקדושה להתגבר על מסגרת הטומאה. אשר לכן דברי חז"ל שלמרות שהמרגלים היו צדיקים וגדולים, מסקנה זו העידה שהשלוחים ששלח משה היו טיפשים, ומתוך כך סופם להיחפז לכסילים.

קיצורו של דבר, המרגלים ראו היטב את "ערוות הארץ" בלי להיווכח שמצד פנימיותה, דווקא "ערווה" זו מעידה על הנשגבות הנצחית המציינת את ארץ ישראל. וכדברי חז"ל: "בשביל מה הקדים

⁹⁷ מדרש לקח טוב במדבר יג, ג.

⁹⁸ מדרש תמורה פרק ג-ד.

⁹⁹ במדבר רבה, פרשה טז פסקה ב.

¹⁰⁰ רש"י בראשית כא, יז על פי ראש השנה טז ב.

¹⁰¹ סוטה לה א.

פ"א לעיין [ברוב האלפא ביתא שבאיכה] בשביל מרגלים שאמרו בפייהם מה שלא ראו בעיניהם¹⁰². והיינו שהעיניים כשלעצמן מסוגלות לראות את הדברים כפי הווייתם השורשית והאמיתית, ואילו סגולת הדיבור היא להעניק צורה מוחשית למה שראו העיניים, והמרגלים הקדימו את הפה לעין משום שעיניהם התעכבו בהיבטים המוחשיים של הדברים מתוך שלילת פנימיותם האמיתית. ומה עוד שהם נשלחו בימי ביכורי ענבים.

ו. וְהַיָּמִים יָמִי בְּכוֹרֵי עֲנָבִים

כדי שנדע את העיתוי המדויק של מינוי המרגלים, התורה מפרסמת תיכף ומיד בתור סיום למשימת המרגלים – "וְהַיָּמִים יָמִי בְּכוֹרֵי עֲנָבִים" (שם) שהוא תקופת תמוז, היות – מפרטים חז"ל, "אין תקופת תמוז בלא תאנים וענבים"¹⁰³. ולא ברור מה חשיבותו של מידע זה. אולם בזוהר: "והימים ימי בכורי ענבים": "והימים" - מאי קא מיירי, דהא ואז בכורי ענבים סגי ליה? אלא "והימים" - אינון דאשתמודען, כלהו הו מתחברן בההוא זמנא בההוא אילנא דחטא ביה אדם הראשון, כמה דתנינן ענבים היו. ועל דא "והימים" - אינון דאשתמודען - ימי בכורי ענבים דייקא"¹⁰⁴. "ימי בכורי ענבים" הבא ללמד שהיה זה בתקופת תמוז - "ואין תקופת תמוז בלא תאנים וענבים", "ימי בכורי ענבים" הבא ללמד שבימים אלו התחברו המרגלים לעץ שחטא בו אדם הראשון, לפנינו שתי הבנות זהות לחלוטין שלתוכן חשיבות מכרעת.

כפי שהארחנו במאמרנו "תשעה באב נקרא מועד", הכתוב קהלת ג, א) "לִפְלֹל זָמַן וְעַתָּה לְכָל חַפֵּץ תַּחַת הַשָּׁמַיִם" בא להורות שלכל הווייה שבעולם זמן המיוחד לה, וכתוצאה מכך, קיימות עתים שהן מיוחדות להתעלותם של ישראל, ויש עתים שלהיפך, הן מתנגדות לקדושת עם ישראל¹⁰⁵. ואכן, "הזמן אשר היו גוברים המתנגדים להם, והיו מחריבים אותם, הוא בתמוז ואב, שהם בקצה החמימות, (...) שאז השמש בתכלית תוקפה וגבורתה. וזה הזמן הוא הפך הזמן המיוחד לישראל". והתבאר שדברים אלו יסודם בעיקרון שקבע המהר"ל לפיו "השמש מלך עולם הטבע ועולם הטבע מסודר תחתיו (...) כי השמש היא שמירת סדר עולם הטבע במהלכה ובתנועתה (...) וכדכתיב (תהלים קלו, ח) "אֵת הַשֶּׁמֶשׁ לְמַקְשֶׁלֶת בַּיּוֹם"¹⁰⁶. לפי הבנה זו, כאשר אומרים שבתקופת תמוז השמש היא "בתכלית תוקפה וגבורתה", פירוש הדבר שבתקופה זו בכלל ובתשעה באב בפרט, כוחות הטבע הרובצים תחת שלטונם של חוקי ההפכים והתמורות הם בשיאם, ומתוך כך הם מתנגדים לקדושתם של ישראל. ובלשון הזוהר: תקופה זו נמצאת תחת השפעתו של עץ הדעת טוב ורע שבו חטא אדם הראשון. והיינו שבמהותה, עצם מציאותה של האומה הישראלית מבוססת על התורה ועל המצוות שיסודן מעל מערכת הטבע¹⁰⁷, ובעולמינו זה, הגשמי הטבעי תמיד מתגבר על הרוחני העל טבעי. ועל פי עיקרון זה נקבע שתקופת תמוז - שבה שלטון חוקי ההפכים ותמורות הוא בשיאו, מתנגדת מעצם צביונו הטבעי לקדושתו ולדרגתו הבלתי טבעית של עם ישראל.

לכן, כאשר התורה מפרסמת שהמרגלים נשלחו "בימי בכורי ענבים", הכוונה בזה להודיע את הסיבה השורשית שהביאה לכך שהמרגלים נכשלו בשליחותם. והיינו שבכך שהמרגלים ביררו למשימתם את מסגרת הבחירה המותנית בחוקי ההפכים והתמורות, התוצאה היתה שבאופן טבעי עיניהם התעכבו ברבד החיצוני-גשמי של הדברים, ומה עוד שהיה זה בתקופה שכוחות הטבע וחוקי ההפכים והתמורות היו בשיאם.

¹⁰² סנהדרין קד ב.

¹⁰³ במדבר רבה, פרשה טז פסקה יב.

¹⁰⁴ זוהר ח"ג קנח ב: "והימים" - מה בא לומר, שהרי ואז בכורי ענבים מספיק לו? אלא "והימים" - אותם הנודעים, כולם היו מחברים באותו זמן באותו עץ שחטא בו אדם הראשון, כמו ששינו ענבים היו, ועל זה "והימים" - אותם הידועים - ימי בכורי ענבים דווקא".

¹⁰⁵ ההמשך הוא על פי מהר"ל, נצח ישראל פרק ח.

¹⁰⁶ מהר"ל תפארת ישראל פרק ד.

¹⁰⁷ רמב"ן בראשית מו, טו: "כל יסודות התורה בנסיים נסתרים הם ועם התורה אין בכל ענינו רק נסים לא טבע ומנהג", עיין שם.

ז. וְחִבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לְפָנָי צֶעַן מִצְרַיִם

וכן הוא מובנו של הכתוב (במדבר יג, כב) "וַיֵּעָלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד חִבְרוֹן וְשָׁם אַחִימֵן שָׁשִׁי וְתַלְמִי יְלִידֵי הָעֵנָק וְחִבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לְפָנָי צֶעַן מִצְרַיִם". ופירושו הוא שמגמת הפסוק היא להודיע שהסיבה שחברון היא מקומם של הענקים היא משום שהיא נבנתה שבע שנים לפני צוען מצרים. והוא שמצרים היא המשובחת ביותר שבכל בארצות, וצוען – שרבו בה מלכים, היא היוקרתית ביותר שבכל ארץ מצרים. אולם למרות שחברון היא הפחותה ביותר שבארץ ישראל היות שרבו בה הקברים, בכל זאת, חברון "מבונה", כלומר – היא היתה טובה מצוען שבעה חלקים¹⁰⁸. ובכן, בחברון רבו הקברים, וזה כפי הכתוב (יהושע יד, טו) "וְשָׁם חִבְרוֹן לְפָנָי קָרִית אַרְבַּע הָאָדָם הַגָּדוֹל בְּעֵנָקִים הוּא" שבו מפורט ש"קרית ארבע" נקראת כך על שם ארבע זוגות שנקברו שם¹⁰⁹, וביניהם "הגדול בענקים" שהוא אברהם אבינו¹¹⁰. ולפי הבהרה זו, אין זה מקרה שהענקים ישבו דווקא בחברון. והוא שבהתאם לחוקה "זה לעומת זה עשה אלהים", באותה עיר שנקבר אברהם "הגדול בענקים" התיישבו הענקים ששליטתם בכוחות הטומאה היתה ענקית. והיות שראיית המרגלים התעכבה ברבד החיצוני של הדברים, היה כמעט הכרחי שהם יחליטו שכוחות הטבע שבארץ כנען הם כה עצומים וענקיים עד שערכה של הדרגה אלהית הוא כקליפת השום. וכלשונם: "הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּנוּ וְגַם זִבְתָּ חֶלֶב וְדָבַשׁ הוּא וְזֶה פְרִיָּהּ: אֶפְסָ כִּי עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ וְהָעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם לְדֵי הָעֵנָק רָאִינוּ שָׁם" (במדבר יג, כז-כח). ואם ישאל השואל, אם כישלונם היה צפוי, למה לא מנע הקב"ה את משה מלשלוח אותם בשעה שהוא נמלך עם השכינה, למה הוא לא עיכב את שליחות זו? התשובה היא שבהתאם ליסודי הבחירה שהם ביררו לעצמם כמורה דרך, הכל צפוי והרשות נתונה, בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, הבא ליטתהר מסייעין אותו והבא ליטמא פותחין לו, הזוכה זוכה לעצמו והחוטא חוטא לעצמו.

ח. וְנָהִי בְעֵינָיו כְּחֻגְבִּים וְכֵן הָיִינוּ בְעֵינֵיהֶם

זה שעיני המרגלים התעכבו ברבד החיצוני של הדברים בולט במיוחד במה שהצהירו (במדבר טז, לג) "וְשָׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים בְּנֵי עֵנָק מִן הַנְּפִילִים וְנָהִי בְעֵינָיו כְּחֻגְבִּים וְכֵן הָיִינוּ בְעֵינֵיהֶם" (שם): "וכן היינו בעיניהם - שמענו אומרים זה לזה נמלים יש בכרמים כאנשים". והתקשו בשינוי "נמלים" במקום "חגבים" כפי הכתוב במקרא, ולכן היו שקבעו שלפנינו טעות סופר וחייבים להגיה "חגבים" במקום "נמלים"¹¹¹.

אלא שהמהר"ל מקיים דווקא את הנדפס כפי שהוא לפנינו, והוא מצדיק גרסה זו בלשון זה:

ורש"י מפרש "נמלים יש בכרם" לפי שהיו קטנים מאוד בעיניהם היו קוראים אותם "נמלים" על שם קטנותם, שדרך לקרוא למי שהוא קטן "נמלה" על שם קטנות שלה, כי אין בריה קטנה כמו נמלה. אף על גב דודאי שיעור שלהם באמת כחגבים, וזהו השיעור האמיתי, שהיו בעיניהם של יושבי הארץ כחגבים¹¹².

ביאור דבריו¹¹³ הוא שהן הנמלה והן החגב נקראים בלשון תרגום "קמצא"¹¹⁴ על שם ש"קומץ", הוראתו - חלק זעיר של דבר. לפיכך נקראים הנמלה והחגב "קמצא" בכך ששניהם כאחד מתפרדים ומתחלקים מהכלל מצד קטנותם, אמנם כל אחד מהם משום סיבה שונה, וכפי הכתוב (משלי ל, כד-כה) "אֲרֻבָּעָה הֵם קִטְנֵי אֶרֶץ וְהֵמָּה חֲכָמִים מְחֻכְמָיִם: הַנְּמָלִים עִם לֹא עֵז וְיִכְיֵנוּ בְקִיץ לְחֶמֶם: (... מֶלֶךְ אֵין לְאֲרָבָה וַיֵּצֵא חֲצֵץ פְּלוֹי".

החגבים – שהם מין ארבה, מתייחדים אך ורק מצד גודל הריבוי המאפיין אותם, ולכן נאמר עליהם שהם "חכמים מחוכמים" בכך שלמרות שאין להם מלך המאחד אותם, בכל זאת לא יתפרדו זה מזה

¹⁰⁸ כתובות קיב א, הובא ברש"י על אתר.

¹⁰⁹ עירובין נג א.

¹¹⁰ רש"י יהושע יד, יג, על פי בראשית רבה, פרשה יד פסקה ו.

¹¹¹ מזרחי על אתר.

¹¹² מהר"ל גור אריה במדבר יג, לג.

¹¹³ ההמשך הוא מתוך מהר"ל גור אריה במדבר כא, לה; נצח ישראל פרק ה, בהרחבת דברים.

¹¹⁴ אונקלוס: "וְנָהִי בְעֵינָיו כְּחֻגְבִּים" - וְהוּינָא בְעֵינֵי נַפְשָׁא כְקֻמְצִין; רש"י ברכות נד ב: "קמצ" - נמלים.

היות שסגולתו של החגב היא הקטנות, כלומר – אפס חשיבות העצמית בכך שכל חיותו מתפרנסת אך ורק מזה שהוא פרט קטנטן מאותו ריבוי.

הנמלה לעומתו, עליה כתוב גם (משלי ו, ה-ח) "לֶךְ אֶל נְמִלָּה עֲצֹל רְאֵה דְרָכֶיהָ וְחִכָּם: אֲשֶׁר אֵין לָהּ קֶצֶין שׁוֹטֵר וּמְשִׁל: תִּכְיִן בְּקִיץ לְחֻמָּה אֲגָרָה בְּקֶצֶיר מְאֻכְלָה". חכמתה – בבחינת רואה את הנולד, מתבטאת אפוא בכך שהיא אוספת גרעיני תבואה בזמן הקציר כך שהיא תוכל להכין את לחמה אף בקיץ שאין עוד תבואה בשדה, וזה מכוח עצמה בלי שתהיה לה במעלה זו קצין, שוטר או מושל. "ומעלת המידה הזאת הרואה את הנולד שיש לו שכל פשוט וזך ולכך שכלו רואה את הנולד כמו שאמרנו, והנה מעלתו בודאי עליונה מצד שהוא מתדמה לעליונים שהם פשוטים (...). והרואה את הנולד קרוב אל הש"י מצד השכל שלו הפשוט"¹¹⁵. בנוסף, כאשר לעתיד לבוא אומות העולם תבקשנה מהקב"ה לתת להן מצוה שתעניק להן שכר, יאמר להן "שוטים שבעולם מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת"¹¹⁶? נמצאנו למדים שהנאמר על הנמלה "תִּכְיִן בְּקִיץ לְחֻמָּה אֲגָרָה בְּקֶצֶיר מְאֻכְלָה" היא סגולה שבמהותה מבדילה את כנסת ישראל מן העמים. על כך המסופר שכאשר עוג מלך הבשן עקר הר והניחו על ראשו כדי לזרוק אותו על מחנה ישראל, הביא הקב"ה נמלים שנקבו את ההר לשני חלקים כך שההר נפל על צווארו של עוג בלי שיוכל להוציא¹¹⁷. ביאור הדברים הוא שחכמתה וקטנותה של הנמלה מעידות שהינה הביטוי של הבחינה "אמצעי", כלומר – נקודה בלתי חומרית שמקומה בין הקצוות טוב ורע, ולכן בכוחה של הנמלה – קרי: כנסת ישראל – לנקב ולחלק את ה"הר" לשנים, כלומר – לבטל ולאפס את שלטונם של חוקי ההפכים והתמורות שעליו מבוססים כוחו וגבורתו הייחודיים של עוג מלך הבשן.

לכן, כאשר המרגלים טענו "וְשֵׁם רְאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים בְּגִי עֲנָק מִן הַנְּפִילִים וְנָהִי בְּעֵינֵינוּ פְּחָגְבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם" – בתוספת דברי רש"י "ונהי בעינינו כנמלים", הם אמרו דברים אמיתיים לחלוטין. והיינו שבדומה לנמלה, ישראל מתייחדים בזה שהם נקראים "קטן"¹¹⁸ בכך שהם מצטיינים באותה מעלה הנבדלת מהגשמי שבחינתה "אמצעי". ו"קטנות" זו מתגבשת כאשר הם מתנהגים כחגבים, כלומר – בהעדר שום תודעה של חשיבות עצמית וזולת זאת המחדירה בליבם שהם פרט קטנטן מאותו כלל אלהי הנקרא "כנסת ישראל". במילים אחרות, ישראל נחשבים כ"קטנים כנמלים" בתנאי שהם מקטינים את עצמם כחגבים, וכלשונו של המהר"ל: "אין בריה קטנה כמו נמלה. אף על גב דודאי שיעור שלהם באמת כחגבים, וזהו השיעור האמיתי". אולם כאשר ההסתכלות על מעלה זו היא גשמית-חומרית, ישראל רואים את עצמם נטולי ערך כנמלים וחגבים, וכך הם באמת נראים בעיני הגויים. על כך תגובתו של הקב"ה: במידה שהייתם רואים את עצמכם באופן אמיתי, "מי יאמר שלא הייתם בעיניהם כמלאכים"¹¹⁹?

ט. אֶרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ

וכן הוא בנוגע למה שאמרו "אֶרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הוּא" (במדבר טז, לב) שעליו אמרו ז"ל: "אמר הקב"ה: אני חשבתיה לטובה והם חשבו לרעה. אני חשבתיה לטובה דכל היכא דמטו מת חשיבא דידהו כי היכי דניטרדו ולא לשאלו אבתרייה, והם חשבו לרעה "ארץ אוכלת יושביה היא"¹²⁰. והנראה שכוונת חז"ל היא להמחיש עד כמה המרגלים השתבשו בהערכה שלילית זו. והיינו שהתורה הרי מגלה (ויקרא יח, כה) "וְתִקָּא הָאָרֶץ אֶת יוֹשְׁבֶיהָ", ולפי זה בצדק אמרו "ארץ אוכלת יושביה היא". אלא שלא התייחסו כלל לכך ש"הקאה" זו באה כתוצאה ממעשים מתועבים הפוגעים בדרגתה האלהית של ארץ

¹¹⁵ מהר"ל דרך חיים פרק ב משנה ט.

¹¹⁶ עבודה זרה ג א.

¹¹⁷ על פי ברכות נד ב.

¹¹⁸ מהר"ל נצח ישראל פרק נז; גבורות ה' פרק ח: "מי מנה עפר יעקב" (במדבר כג, י) - כי ישראל הם האומה הקטנה שבכל האומות, ומצד הזה ראוי לה שם העפר, שהוא קטן (...). הוא קרוב אל הבלתי גשמי, ולכך הקטנות שיש להם, כדכתיב (דברים ז, ז) "לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם כי אתם המעט"; "וזה שהם מקטינים עצמם כדאיתא בפרק כסוי הדם (חולין פט א) הנה הוראת התורה והגזל על ישראל במה שהם מקטינים עצמם".

¹¹⁹ במדבר רבה פרשה טז פסקה יא, על פי שפת אמת פרשת שלח תר"מ.

¹²⁰ סוטה לה א.

ישראל, ואשר לכן האזהרה (שם שם, כו-כח) "וּשְׁמַרְתֶּם אֶתְּם אֶת חֻקֵי וְאֶת מִשְׁפָּטַי (...)" ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה פֶּאֶשֶׁר קָאָה אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר לְפָנֶיכֶם"¹²¹. לכן, כאשר המרגלים טענו לפי זה ש"ארץ אוכלת יושביה היא", השיבו להם כלב ויהושע בהתאם (במדבר יד, ח): "הָאָרֶץ אֲשֶׁר עֲבַרְנוּ בָּהּ לְתוֹר אֶתְּהָ טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד: אִם חִפְץ בָּנוּ ה'" (...). ואינה ארץ אוכלת יושביה (...). כי היא מצד עצמה וטבעה ארץ זבת חלב ודבש (...). רק שזה תלוי אם חפץ ה' ביושביה שיתמידו עיני ההשגחה עליהם לטובה"¹²².

סיכומו של דבר, בכך שהם לא ראו זולת ההנהגה האלהית הגלויה, המרגלים התנגדו באופן מהותי לארץ ישראל משום שהם ראו אך ורק את התופעות השליליות-טבעיות שבה בלי לעמוד על שורשן הטוב. והיינו שהם לא עמדו על כך שמה שהם ראו כ"ערוות הארץ" נובעת ממה שמצד עצמה וטבעה, יש לה לארץ ישראל "מוכנות אל הדברים האלהיים"¹²³, ולכן, היא נקראת "ארץ צבי" - מלשון צבי ופאר, היות שיש לה "מעלה נבדלת בלתי גשמית"¹²⁴. יוצאים מן הכלל היו כלב בן יפונה ויהושע בן נון.

כלב בן יפונה - דמותו

א. כלב בן יפונה – שפנה מעצת מרגלים

כדי להקל על הקורא, אנו חוזרים על מאמרם ז"ל שהובא לעיל:

אמר רבי יצחק: דבר זה מסורת בידינו מאבותינו, מרגלים על שם מעשיהם נקראו, ואנו לא עלתה בידינו אלא אחד. "סתור בן מיכאל" (במדבר יג, יג), "סתור" - סתור מעשיו של הקב"ה, "מיכאל" - שעשה עצמו מך. אמר רבי יוחנן: אף אנו נאמר - "נחבי בן ופסי" (שם שם, יד), "נחבי" - שהחביא דבריו של הקב"ה, "ופסי" - שפיסע על מדותיו של הקב"ה.

"וַיֵּעָלוּ בְּנֵי בְנֵי אֶדְ חֶבְרוֹן" - "ויבאו" מבעי ליה? אמר רבא: מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות, אמר להן: אבותי! בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים. יהושע כבר בקש משה עליו רחמים שנאמר (שם שם טז) "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשִׁיעַ בֶּן נֹון וְהוֹשִׁיעַ" - י-ה יושיעך מעצת מרגלים. והיינו דכתיב "וַיַּעֲבֹדֵי כָלֵב עֶקֶב הֵיטָה רֹחַ אַחֲרַת עַמּוֹ"¹²⁵. כלב בן יפונה, מאי יפונה? שפנה מעצת מרגלים¹²⁶.

ובמהר"ל:

כי יוסף חבב הארץ ואפרים הוא עיקר זרעו, ודבר זה ענין מופלג מאד. וכן יהודה מפני שהוא קדוש השם יתברך, זכה אל הארץ הקדושה, מכל שכן כל שבט לויים קדושים היו וזכו לארץ. וכל הדברים האלו מופלגים ועמוקים מאד מאד. ולכך היו מוציאים המרגלים דבה על הארץ, שהיו מוכנים להתנגד לארץ לגמרי, כי ההנהגה שהיו מתנהגים דור המדבר אינו כמו הנהגה שהיו מתנהגים באי הארץ. ודי בזה למבינים.

והבן מה שאמר אח"כ כי כלב הלך ונשתטח על קברי אבות, וכן משה קרא שם ליהושע, ואלו מצד עצמם היה אפשר להתפתות אל המרגלים, רק כי היה זכות אבות מגין על כלב עם התפלה, ועל יהושע היה מתפלל משה¹²⁷.

והוא שלעומת המרגלים ששמותיהם מורים שהיה צפוי מראש שייכשלו בשליחותם, השמות "יהושע" - נשיא למטה אפרים, וכן "בן יפונה" - נשיא למטה יהודה, מעידים ששניהם היו מיועדים להצליח במשימתם. וזה משום שבניגוד למרגלים שהתנגדו באופן מהותי לדרכי הטבע שבארץ ישראל מצד שהם לא ידעו שום הנהגה אלהית זולת זאת הניסית שבמדבר, יהושע וכלב היו מחוברים בה באופן מהותי מצד האבות יהודה ויוסף. יהודה חבב את הארץ בכך שממנו עמדה המלכות בישראל,

¹²¹ על פי מלבי"ם במדבר יד, ט.

¹²² שם.

¹²³ מהר"ל גבורות ה' פרק כד

¹²⁴ מהר"ל חידושי אגדות גיטין נז א.

¹²⁵ סוטה לד ב.

¹²⁶ תמורה טז א.

¹²⁷ מהר"ל חידושי אגדות סוטה לד ב.

ויוסף חבב את הארץ בכך שהוא התברך על ידי יעקב "וַיִּדְגוּ לָרֵב בְּקָרְבַּי הָאָרֶץ" (בראשית מח, טז), ברכה שהביאה לכך שבני יוסף התרבו רק לאחר שבע שנים שנכבשה הארץ¹²⁸. אולם כדי למנוע שיימשכו אחרי עצת המרגלים, על יהושע הגינה תפילת משה ואילו כלב הלך להשתטח על קברי אבות שבחברון. אולם למרות שיהושע היה זה שנתמנה במקום משה להנחיל את הארץ, בכל זאת מהכתוב בפרשת המרגלים נראה שדווקא כלב הוא זה שתפס מקום עיקרי. שהרי כתוב (במדבר יד, כד) "וַעֲבָדֵי כָלֵב עֲקָב הַיְתֵה רוּחַ אַחֲרֵת עִמּוֹ וַיִּמְלֵא אַחֲרָיו וַהֲבִיאתִיו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בָּא שְׁמָהּ וַזְרַעוּ יוֹרְשָׁנָהּ", וכן משה בספר דברים המספר שהקב"ה נשבע ואמר (דברים א, לו) "זולתי כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה הוּא יִרְאֶנָּה וְלוֹ אֶתֶן אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ בָּהּ וּלְבָנָיו יַעַן אֲשֶׁר מָלֵא אַחֲרָיו ה'", וכל זה בלי להזכיר את יהושע. וכאשר חז"ל דורשים שמהכתוב (במדבר יג, ל) "וַיִּהְיֶה כָּלֵב אֶת הָעָם" אנו למדים שכלב "עמד לו על הספסל והיה משתקן ואומר – הס, והם שותקין לשמוע ממנו, אמר להם: "טובה הארץ מאד מאד"¹²⁹, דרשה זו אינה מדויקת שהרי זה אמרו להם כלב ויהושע יחד¹³⁰. אלא פירושו הוא שכלב היה בעניין זה ראש המדברים, ואשר לכן השאלה: במה התייחד כלב מכל המרגלים, וזה לרבות מיהושע בן נון?

התשובה הפשוטה: לעומת יהושע שעליו הגינה תפילת משה, כלב בן יפונה הצטיין בכך שהוא פנה מעצת המרגלים **מכוח עצמו**, ולפי היבט זה ניתן לקבוע שהוא היחידי שמילא את משימת הריגול במלואה ובשלמותה כפי טעמה העליון. והיינו שבכך שהוא ראה את אורות הנצח בתוך תוכה של "ערוות הארץ", התבטלו כוחות הטומאה שממנו ינקו הכנענים את כוחם ואת חיותם, וממילא – "לְחַמְנוּ הֵם סָר צֶלֶם מַעְלֵיהֶם" (שם יד, ט), פירוש – סר והתנתק השר המגן עליהם, וכתוצאה מכך, הם נעשים ללחמנו המוכן לאכילה. ומכיוון שהריגול העניק לו לכלב פרצוף של מקבל הארץ, הובטחה לו "את הארץ אשר דרך בה", "על כן היתה חֲבֵרוֹן לְכָלֵב בֶּן יִפְנֶה הַקְּנָזִי לְנַחֲלָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה יַעַן אֲשֶׁר מָלֵא אַחֲרָיו ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" (יהושע יד, יד).

אלא שיש בעניין כלב בן יפונה עומק נוסף, וזה מצד ששמו – כלב. והיינו שלעומת בני אדם שעליהם נאמר "ששמותם כעורים ומעשיהם כעורים", על כלב מוצדק לקבוע שחלקו עם אלו "ששמותם כעורים ומעשיהם נעים"¹³¹.

ב. וְהַכְּלָבִים עֲזִי נֶפֶשׁ

על הכלבים נאמר (ישעיה נו, יא) "וְהַכְּלָבִים עֲזִי נֶפֶשׁ לֹא יִדְעוּ שְׂבָעָה", ואשר לכן הם נעשו לביטוי של שפלות ופחיתות כפי הכתוב (שמואל ה ג, ח) "הֲרֹאשׁ כָּלֵב אֲנֹכִי" וכן (איוב ל, א) "אֲשֶׁר מְאִסְתִּי אֲבוֹתָם לְשִׁית עִם כְּלָבֵי צֹאנִי". במקביל אנו מוצאים את מאמרו ז"ל "המגדל כלבים כמגל חזירים"¹³² וכן "כל המגדל כלב רע בתוך ביתו מונע חסד מתוך ביתו, שנאמר (איוב ו, יד) "לִמָּס מְרַעְהוּ חֶסֶד", שכן בלשון יונית קורין לכלב למס"¹³³. וטעם הדבר הוא משום ש"הכלב הוא רע בעצמו" ומתוך כך הוא מסלק את החסד מהבית שבו הוא נמצא¹³⁴. ובכן, תוכן הנחה זו מתבאר על פי הגמרא הקובעת: "כלבים בוכים - מלאך המות בא לעיר, כלבים משחקים - אליהו הנביא בא לעיר"¹³⁵.

ופירושו הוא¹³⁶ שמלאך המוות הוא שם נרדף להפסד ולהעדר, והכלבים בוכים בשעה שמלאך המוות בעיר משום שהכלבים עצמם הם נבראים שבהם דבוקים ההעדר והחיסרון, ומתוך כך רגישותם מתעוררת כשכוחות ההעדר שולטים בעולם. אולם היות שההפכים הם אחד, מי שמרגיש בחום מרגיש בקור, ולכן - עצם רגישותו של הכלב לכוחות ההעדר וההפסד מביאה אותו להרגיש גם בכוח אשר

¹²⁸ אדרת אליהו, דברים יא, כו, עיין שם.

¹²⁹ במדבר רבה, פרשה טז פסקה ב.

¹³⁰ במדבר יד, ו-ז: "וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וְכָלֵב בֶּן יִפְנֶה מִן הַתֵּרִים אֶת הָאָרֶץ קָרְעוּ בְּגָדֵיהֶם: וַיֹּאמְרוּ אֵל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עֲבַרְנוּ בָּהּ לְתוֹר אֶתָּה טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד".

¹³¹ על פי במדבר רבה, פרשה טז פסקה י, עיין שם.

¹³² בבא קמא פג א.

¹³³ שבת סג א.

¹³⁴ מהר"ל נתיבות עולם, נתיב גמילות חסדים פרק ה.

¹³⁵ בבא קמא ס ב.

¹³⁶ ההמשך הוא על פי מהר"ל באר הגולה הבאר החמישי.

ממנו השלמות והחיים, ואשר לכן - "כלבים משחקים - אליהו הנביא בא לעיר". "כי אליהו ז"ל הפך המלאך המות, כי המלאך המות הוא שממנו החיסרון וההפסד, ואליהו ז"ל ממנו נמצא השלום והחיים"¹³⁷. אולם סגולתו המהותית והייחודית של הכלב מתבטאת בכך שפרנסתו וחיותו הוא הרע וההעדר שבכל דבר, ולכן נאמר עליהם "לא ידעו שבעה" מכיוון שבעולמינו זה, ריבוי הרע הוא ללא גבול היות שלא ייתכן טוב שלא יהיה בו צד של רע. על כך דברי הזוהר לפיהם עמלק הוא קליפת "כלב"¹³⁸ בכך ששניהם כאחד משתמשים בכוח הקטרוג כדי לגלות את הרע ואת ההעדר בדברים הטובים ביותר. לאור הנחה זו ניתן להבין מאמרם ז"ל שהכתוב (שמות כב, ל) "טִרְפָּה לֹא תֹאכְלוּ לְכָלֵב תִּשְׁלַכּוּן אֹתוֹ" בא הודיע שהטרפה בא להם לכלבים כשכר על כך שבשעת יציאת מצרים - "לא יִחְרֹץ כְּלָב לְשׁוֹנוֹ" (שם יא, ז)¹³⁹. והיינו שלמרות שהתקיים קטרוג על ישראל בכך שהללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה¹⁴⁰, בכל זאת הכלבים שתקו, לא נבחו ולא קטרוגו, ובשכר זה משליכים להם את הטרפה. הטרפה דווקא, משום שהגדרתה - בהמה הנראית בריאה כאשר למעשה קיימת בקרבה חיסרון הטורף והמאפס את חיותה הקיומית¹⁴¹, ואשר ולכן "לכלב תשליכון אותו" היות שחיותו של הכלב מתפרנסת אך ורק מההעדר ומהחיסרון המתקיים והמסתתר בכל דבר טוב.

על כך הכתוב (במדבר יד, כד) "וְעֶבְדֵי כָלֵב עֲקָב הִיְתָה רוּחַ אַחֲרֵת עִמּוֹ וַיִּמְלֵא אַחֲרָיו", וברש"י (שם): "רוח אַחֲרָת" - שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב". והיינו שבפה הוא אמר למרגלים אני עמכם בעצה, אולם בליבו ידע את האמת. לכן כשחזרו המרגלים משליחותם, הם הודיעו "נאמן עלינו כלב, מיד עמד על הספסל ושיתק את כל ישראל שהיו מצווחין על משה, שנאמר במדבר יג, ל) "וַיִּהְיֶה כָלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה", והם היו סבורין שהיה אומר לשון הרע, לפיכך שתקו"¹⁴². והיינו שבהתאם לשמו "כלב", היה ראוי שהוא יהיה ראש המקטרגים, ולכן בצדק השתכנעו המרגלים שכלב נאמן עליהם בהיותו אתם בעצתם. הווי אומר שיש חידוש עצום בזה שהיתה לו "רוח אחרת". שבח זה בא להעמיד שלמרות שהוא השתייך מטבעו לעצת המרגלים עד שהיה נאמן עליהם, כלב בן יפונה הצטיין בכך שהוא "מעצמו" פנה מעצתם. והוא שבזה שהוא הלך להשתטח על קברי האבות בחברון, הוא זכה לאותה בחינה שלפיה "כלבים משחקים - אליהו הנביא בא לעיר", וכתוצאה מכך, האמת חדרה בליבו. בזכות השתטחות זו, עצם רגישותו לכוחות ההעדר וההפסד הביאה לכך שכלב התחבר באורות הנצח שבארץ ישראל אשר מהם השלמות והחיים, ולפי הבנה זו ניתן לקבוע שכלב עצמו נעשה לביטוי של טוב העולה מתוך הרע, שהגדרתו - "טוב מאוד" - הווי אומר שהוא נעשה "אחד" עם הארץ אשר אודותיה הוא הצהיר שהיא "טובה מאוד מאוד", ובהתאם לפרצופו של מקבל הבטיח לו בורא העולם "ולו אֶתֶן אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ בָּהּ וּלְבָנָיו".

ג. "הָאָדָם הַגָּדוֹל בְּעֵנָקִים" - זה אברהם

ואכן, ארבעים וחמש שנים אחרי חטא המרגלים ניגש כלב אל יהושע וביקש ממנו שייתן לו את חלקו שהובטח לו על שביגוד ליתר המרגלים, "אֲנֹכִי מִלְּאֲתֵי אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵי" (יהושע יד, יב). ואשר לכן בקשתו: "וְעַתָּה תִּנְהַל לִי אֶת הָהָר הַזֶּה אֲשֶׁר דָּבַר ה' בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָתָּה שָׁמַעְתָּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי עֲנָקִים שָׁם וְעַרְיָם גְּדֹלוֹת בְּצִרּוֹת אוֹלֵי ה' אוֹתֵי וְהוֹרְשִׁתִּים כְּאֲשֶׁר דָּבַר ה' (שם שם, יב). והיינו שכלב שם עיניו על אותו הר שאודותיו נאמר בפרשת המרגלים (במדבר יג, כב) "וַיַּעֲלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד חֲבֵרוֹן וְשָׁם אַחֲיִמָּן שָׁשִׁי וְתַלְמִי יְלִידֵי הָעֵנָק", ואשר עליו כוונו המרגלים כשאמרו (שם שם, כח) "אָפֶס כִּי עַז הָעָם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעַרְיָם בְּצִרּוֹת גְּדֹלוֹת מְאֹד וְגַם יְלִדֵי הָעֵנָק רָאִינוּ שָׁם"¹⁴³. בהתאם לבקשתו של כלב, יהושע נתן

¹³⁷ בבא קמא ס ב.

¹³⁸ זוהר ח"ב סה א.

¹³⁹ מכילתא, הובא ברש"י שמות כב ל.

¹⁴⁰ מדרש תהלים מזמור קיג.

¹⁴¹ רמב"ם, יד החזקה, הלכות מאכלות אסורות פרק ד' הלכה א'.

¹⁴² במדבר רבה, פרשה טז פסקה יט.

¹⁴³ על פי מלבי"ם במדבר יג, כג...

לו את חברון לנחלה "יען אשר מלא אֶתְרֵי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל" (יהושע יד, יד). והנראה שגנוזה כאן נקודה מאוד נפלאה.

כלב מגלה שחפצו לנחול את חברון, ומאריך שהיא העיר שעליה בפרט התלוננו המרגלים שהיא בצורה גדולה מאוד וכן שתושביה ענקים. ואחרי שניתנה לו לכלב את חברון, מפורט (שם שם, טו) "וְשֵׁם חֶבְרוֹן לְפָנִים קָרִית אֲרֻבַּע הָאֲדָם הַגְּדוֹל בְּעִנְקֵי הוּא", ומבהיר רש"י שלפי חז"ל, "האדם הגדול בענקים" הוא אברהם אבינו¹⁴⁴. וכאמור לעיל, אין לפי זה מקרה שהענקים ישבו דווקא בחברון. והוא שבהתאם לחוקה "זה לעומת זה עשה אלהים", באותה עיר שנקבר אברהם "הגדול בענקים" התיישבו הענקים ששליטתם בכוחות הטומאה היתה ענקית, ואשר עליהם אמרו המרגלים "אפס כי עז העם היושב בארץ". הווי אומר שכאשר כלב השתטח על קברי אבות, הוא נעשה "אחד" עם חברון בכך שהוא ראה את "ערוות הארץ", כלומר – הוא ראה שבתוך תוכם של הענקים מסתתר "הגדול בענקים" שהוא אברהם אבינו. וזאת גופא הסיבה שהוא קיבל את חברון לנחלה, וכתוצאה מכך, היא חזרה לדרגתה הראשונה של "קרית ארבע" הנקראת כך על שם ארבע זוגות שנקברו שם¹⁴⁵, וביניהם אברהם "הגדול בענקים".

כל זה בנוגע לכלב אשר עליו נשבע הקב"ה ואמר "ולו אֶתְּנֶן אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרָךְ בָּהּ וּלְבָנֶיךָ יַעֲנֶן אֲשֶׁר מָלָא אֶתְרֵי ה'", אולם על יוצאי מצרים – שבקשו לרגום את יהושע ואת כלב על שאמרו "טובה הארץ מאוד מאוד", נגזרה הגזרה – "בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יָתֵמוּ וְשָׁם יָמָתוּ" (במדבר יד, לה). ואכן, מאוד מאלף שהתיקון לפרשת מרגלים מצאו חז"ל במרגלים ששלח משה כדי לרגל את יעזר.

ד. מרגלי יעזר – התיקון לפרשת מרגלים

"וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת יַעֲזָר וַיִּלְכְּדוּ בְּנֵי יִיֶרֶשׁ אֶת הָאֲמָרִי אֲשֶׁר שָׁם" (במדבר כא, לב). וברש"י: "המרגלים לכדוה, אמרו: לא נעשה כראשונים, בטוחים אנו בכת תפלתו של משה להלחם". והיינו שהכתוב "וילכדו" – בלשון רבים, משמעותו היא שהמרגלים הם שלכדוה, ואילו "וירש" – בלשון יחיד, כוונתו שמשה השלים והוריש את האמרי אשר ביעזר¹⁴⁶. כל זה לפי פשוטו של המקרא, אולם במדרש – שהוא מקורו של רש"י, ביאור המקרא הוא שונה:

אותן מרגלים זריזין היו, אמרו: בטוחין אנו בתפלתו של משה, וכבר שלח מרגלים לשעבר והביאו תקלה. אנו לא נעשה כן אלא בהקב"ה נאמין ונעשה מלחמה. עשו כך והרגו את האמורי אשר בה¹⁴⁷.

לפי חז"ל, לא רק שהמרגלים לכדו את יעזר אלא יתרה מכך, הם גם הרגו את האמרי אשר שם. אלא שאם כן, איך מתיישב "וירש" – בלשון יחיד? על כך תשובה מאוד נפלאה: "וירש כתיב, מלמד שהתרוששו מעצמן, שברחו מפני בני ישראל"¹⁴⁸. ובכן, מי היו האנשים שאותם שלח משה? התשובה: פנחס וכלב בן יפונה¹⁴⁹. לפי זה, "והרגו" המובא במדרש, מובנו – שפעילותם העילאית של כלב ופנחס הביאה לכך שתושבי יעזר התרוששו ונמוגו מפני בני ישראל, ומרוב פחד ברחו. ולאור תיאור זה, ניתן להסיק ששילוח המרגלים ליעזר תיקן את כל הכישלונות שבפרשת המרגלים. בראש ובראשונה, בניגוד לשליחות הקודמת, משה הפעם שלח את המרגלים "מעצמו" בלי להימלך עם הקב"ה, ובנוסף, הוא התפלל על הצלחת השליחות. והיינו שלמרות שהוא בעצמו "היה מסולק מן הרע", העבר לימד אותו שאצל הזולת, הבחירה לא בהכרח נוטה לצד הטוב. וכן הוא שהפעם, משה לא שלח טיפשים כסילים אלא להיפך, כלב ופנחס שעליהם נאמר שהיו זריזים.

והוא שלמידת הזריזות טעם תחתון וטעם עליון. בטעמה התחתון, הגדרתה – רצון להשיג את המבוקש במהירות בהעדר ארך זמן. אולם בטעמה העליון כפי שהיא בקודש, הזריזות היא תנועה המעלה את הזריז למעלה מן הזמן כך שהוא "אחד" עם הדבר שאליו הוא מתנועע, ולפי הבנה זו, מידה

¹⁴⁴ רש"י יהושע יד, יג, על פי בראשית רבה פרשה יד פסקה ו.

¹⁴⁵ עירובין נג א.

¹⁴⁶ מהר"ל גור אריה על אתר.

¹⁴⁷ במדבר רבה, פרשה יט פסקה לא.

¹⁴⁸ פירוש הטור הארוך על אתר.

¹⁴⁹ תרגום יונתן על אתר

זו היא זאת של הנשמה "הנמאסת במסגר הזמן ונמשכת לעבוד עבודתה אגב חדירה למלכות הנצח"¹⁵⁰. במקביל, כאשר כהקדמה למאמרם מבהירים חז"ל ש"אותן מרגלים זריזין היו", כוונתם להעמיד שפנחס וכלב השתדלו "מעצמם" לרגל את יעזר מתוך "חדירה למלכות הנצח". ולפי טעם עליון זה, "וַיִּלְכְּדוּ בְּנִתְיָהּ", פירושו – הם ראו את אורות הנצח המסתתרים בתוך "ערוות הארץ" שבבנותיה, וממילא – "וַיִּירָשׁ אֶת הָאָמְרִי אֲשֶׁר שָׁם", תושבי יעזר – שהתנתקו ממסגר הטומאה שהיא מקור חיותם – התרוששו מעצמם, וברחו מפני ישראל. ובדרך זו "לימד משה דרך ארץ ליהושע להיות משלחים מרגלים"¹⁵¹.

בכיה לדורות

א. אין הארץ שייכת להם לגמרי

אלא שעניין זה מעורר תמיהה:

כתיב (במדבר יד, א) "וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכוּ הָעָם בְּלִילָה הַהוּא". אמר רבה אמר רבי יוחנן: אותה לילה ליל תשעה באב היה, אמר להם הקב"ה - אתם בכיתם בכיה של חנם, ואני קובע לכם בכיה לדורות¹⁵².

והיינו שחטא המרגלים גרם לכך שהקב"ה קבע לישראל בכיה לדורות. ונשאלת השאלה: משה ביעזר ויהושע ביריחו הרי תיקנו את התקלה שנוצרה בפרשת המרגלים, ולמה אם כן נגזרה הגזרה שאותה בכיה נקבעה לדורות?

על כך דברי המהר"ל שעניין זה הוא "עמוק מאוד מאוד":

כי הבכיה שהיו בוכים מורה שאין הארץ שייך להם לגמרי, כי חן מקום על יושביה¹⁵³, וכל דבר משתוקק למקומו שהוא טבעי לו. והם בכו, וזה מורה כי אין הארץ שלהם לגמרי, ולכך גלו. ודבר זה מבואר מאד. ודווקא היה תולה בדור שיצאו ממצרים, כי התחלת ועיקר ישראל הוא הדור שיצאו, וכאשר מאסו בארץ חמדה נראה כי אין הארץ מקומם הטבעי לגמרי¹⁵⁴.

והיינו שארץ ישראל כשלעצמה היא במהותה אלהית מעל מערכת הטבע, ומתוך כך היא דווקא זאת הראויה לטבעו הנצחי של עם ישראל. אולם כפי שהסביר המהר"ל, כאשר חז"ל קבעו שהמרגלים נקראו על שם מעשיהם, כוונתם להורות שחטאם לא היה מקרי אלא מהותי מצד שדור המדבר לא ידע שום הנהגה אלהית זולת זאת הניסית, ומתוך כך "היו יוצאי מצרים מוציאים דבה על הארץ (...). שהיו מוכנים להתנגד לארץ לגמרי"¹⁵⁵. ולאמיתו של דבר, פרשת המרגלים היא כולה צירוף של כישלונות מהותיים. ישראל ראו את הריגול כפי טעמו התחתון, כלומר - כבירור מהיכן הארץ היא נוחה לכבוש שבו מקופלת הבחירה להחליט אם בכלל היא ראויה להם; המרגלים - למרות שהיו אנשים חשובים וגדולים - לא היו מסוגלים לראות את הטוב שבתוך "ערוות הארץ" כפי תוכן הריגול בטעמו העליון; ובסופו של דבר הבכיה של חנם והכעס של בני ישראל עד שאמרו לרגום את כלב ואת יהושע על חוות דעתם שהארץ היא טובה מאוד מאוד. כל המאורעות הללו העידו "שאין הארץ שייך להם לגמרי". והיות שמדובר ביוצאי מצרים שהם דור "התחלת ועיקר ישראל", בכייתם היא לדורות משום שמעתה קיים קרע וסדק באותו חיבור אלהי שבין ישראל לארץ ישראל בכך שהם גילו ש"אין הארץ מקומם הטבעי לגמרי".

ב. גם בי התאנף ה' בגללכם

אולם משה רבינו גם הוא התלונן "גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבא שם" (דברים א, לז). והתקשו בהבנת המקרא: "בפסוק זה יצאו רוב המפרשים ללקוט ולא מצאו טעם מספיק אין

¹⁵⁰ פחד יצחק, פסח מאמר א אות ח.

¹⁵¹ פסיקתא זוטריתא במדבר כא, לב

¹⁵² תענית כט א.

¹⁵³ סוטה מז א.

¹⁵⁴ מהר"ל, נצח ישראל פרק ח.

¹⁵⁵ מהר"ל חידושי אגדות סוטה לד ב.

הכניס גזירת משה בין המרגלים, עיין ברמב"ן ובמהרי"א ובשאר מפרשים¹⁵⁶. אולם לאור מה שכתבנו במאמרנו "חטא משה במי מריבה", מוצדק לומר שהגורמים השורשיים שהביאו לכך שמושה לא נכנס בארץ ישראל נעוצים בפרשת המרגלים, וליתר דיוק בכך שחז"ל ייחסו לו את הכתוב "אֶשְׁתוּלוּ אֲבִירַי לֵב נְמוּ שְׁנָתָם וְלֹא מָצְאוּ כָּל אֲנָשֵׁי חֵיל יְדֵיהֶם". והיינו שמחמת רום דרגתו שהתבטאה בכך שהוא היה "מסולק ונבדל מן הרע", משה - וכן אהרן "אבירי לב", לא עמדו כלל על הכישלונות המקופלים בשילוח המרגלים. הביקוש לחפור את הארץ על פי דרכי הבחירה היה טוב בעיני משה - ולא בעיני המקום - משום שהוא לא ראה בזה שום עוול. והיינו שלפי רום מעלתו, כל בחירה היא בהכרח לצד הטוב, וממילא לא התקיימה אצלו שום אפשרות שהמרגלים הם טיפשים-כסילים שבידם הבחירה להוציא דיבה על הארץ. וכן נתרשל ונכשל כאשר הוא שתק בשעה שכלב אמר למרגלים "טובה הארץ מאוד מאוד". הוא שתק משום שהיותו "מסולק ונבדל מן הרע", משה באופן דממילא היה מסולק ונבדל גם מהעיקרון של "רע" שהוא "טוב". ו"כשלונות" אלו גרמו לכך שנגזרה עליו הגזרה "גם אתה לא תבוא שם".

והוא שבמאמרנו "חטא משה במי מריבה" התבאר שבכך שהוא הכה את הסלע במקום לדבר אליו, משה פרסם באופן מעשי שהוא לא מאמין בכוחם של ישראל להימשך אחרי בורא העולם מדעתם ומרצונם על פי דרכי הבחירה. כתוצאה מכך, הוא החליט שההנהגה האלהית הרצויה והמתחייבת היא זאת של ה"הכאה", כלומר - זאת של מידת הדין כפי הנהגתה הניסית שבמדבר. ועל אמינות החלטה זו הוא השתכנע מתוך אכזבה גדולה בפרשת המרגלים. והיינו שלכתחילה, רצונם לשלוח אנשים בארץ היה טוב בעיניו, אלא שמאוחר מדי הוא גילה שכאשר ישראל הולכים על פי משפטי הבחירה הגוזרים שאין טוב בלי רע נגדו, בחירה זו מפרסמת שבעצם הם לא מאמינים בבורא העולם. ועל פי מסקנה זו הכה משה את הסלע במקום לדבר אליו. ולכשנבדוק, זהו התוכן של דבריו אל בני ישראל: "זוֹלְתֵי קֶלֶב בְּן יִפְנֶה הוּא יִרְאֶנָּה וְלוֹ אֶתֶן אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ בָּהּ וּלְבַנְיָו יַעַן אֲשֶׁר מָלֵא אַחֲרֵי ה': גַּם בִּי הִתְאַנֵּף ה' בְּגִלְלָתְכֶם לֵאמֹר גַּם אֶתֶּה לֹא תָבֵא שָׁמָּה" (דברים א, לו-לו). "זולתי כלב", כלומר - כלב היה היחידי מכלל ישראל שהיה עם הקב"ה בכך שהוא עמד על הטוב מאוד מאוד המייחד את ארץ ישראל. וזו גופא הסיבה שהקב"ה התאנף במשה וגזר שגם הוא לא ייכנס לארץ. וזה משום שבניגוד לכלב, משה "נכשל" - כדברי חז"ל, בכך שהוא לא מצא ידו בכל הקשור עם מערכת הבחירה, ובפרט עם העובדה שעצם מציאותו של הרע מאפשרת ש"טוב" ייהפך ל"טוב מאוד", "כישלון" - שתוכנו התפרסם בגלוי בשעה שהוא הכה את הסלע.

ומאוד נפלא שדווקא נקודה זו הראו לו למשה לפני מותו. והוא שעל הכתוב (דברים לב, מט) "עֲלֶה אֶל הַר הָעֵבְרִים הַזֶּה הֲרֵ נָבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ", דורשים חז"ל:

"אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב" - מלמד שהראהו שלשלת המלכים שעתידיים לעמוד מרות המואביה.

"אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ" - מלמד שהראהו שלשלת הנביאים שעתידיים לעמוד מרחב הזונה¹⁵⁷.

הווי אומר שבשעות האחרונות מחייו הראו לו למשה את ה"טוב מאוד" שבקע מרחב הזונה ומרות המואביה.

¹⁵⁶ כלי יקר על אתר.

¹⁵⁷ מדרש תנאים דברים לד, א; ועיין ילקוט שמעוני דברים פרק לד רמז תתקסד.

